
Eleccions i comportament electoral

El rol de les eleccions i l'anàlisi dels resultats electorals

PID_00246414

Eva Anduiza Perea

Temps mínim de dedicació recomanat: 5 hores

Universitat
Oberta
de Catalunya

Índex

Introducció	5
Objectius	6
1. El paper de les eleccions en els sistemes polítics democràtics	7
1.1. L'ampliació del sufragi i l'aparició de la política de masses a Europa	8
1.2. Eleccions lliures i justes	12
1.3. Les funcions de les eleccions	13
1.3.1. Conferir representació	13
1.3.2. Elegir un govern	15
1.3.3. Atorgar legitimitat	16
2. Aspectes metodològics en l'anàlisi del comportament electoral	18
2.1. Electors o eleccions?	18
2.2. Fonts de dades per a l'estudi del comportament electoral	21
2.2.1. Resultats electorals	22
2.2.2. Enquestes i sondejos	23
2.3. Els sondejos i les enquestes electorals	25
2.3.1. Enquestes i prediccions electorals	25
2.3.2. Error mostral i no-resposta	26
3. L'anàlisi dels resultats electorals	30
3.1. Orientació del vot	31
3.2. Fragmentació i concentració	33
3.2.1. Concentració	34
3.2.2. Fragmentació	35
3.2.3. Nombre efectiu de partits	35
3.3. Canvis entre eleccions: transferència de vots i volatilitat	37
3.4. Competició i competitivitat	42
3.4.1. Obertura del mercat electoral	43
3.4.2. Disponibilitat dels electors per a votar diferents partits	43
3.4.3. Diferenciació de les alternatives polítiques	44
3.4.4. Vulnerabilitat electoral del partit en el govern	45
Resum	46
Activitats	47

Exercicis d'autoavaluació.....	49
Solucionari.....	51
Glossari.....	52
Bibliografia.....	54
Annex.....	55

Introducció

Aquest mòdul se centra en el comportament electoral com un tipus fonamental i peculiar de comportament polític i tracta tres aspectes centrals de la seva anàlisi.

En primer lloc, s'introdueix breument el procés d'ampliació del sufragi i l'aparició de la política de masses, en la qual les eleccions lliures, justes i competitives són un element essencial. En aquest primer apartat s'analitzen també els requisits que han de complir unes eleccions perquè siguin considerades democràtiques i les funcions que exerceixen en els sistemes polítics democràtics.

A continuació, s'analitzen alguns aspectes metodològics rellevants que s'han de tenir en compte en analitzar dades electorals, les quals es refereixen especialment a la unitat d'anàlisi que es maneja (l'elector o l'elecció) i al tipus de dades que s'utilitzen (enquestes o resultats). L'ús de l'enquesta té unes peculiaritats que han d'estar molt presents en les anàlisis electorals i que també es recullen en aquest segon apartat.

Finalment, es presenten algunes recomanacions i eines per a l'anàlisi del comportament electoral a partir de resultats electorals, que inclouen aspectes com l'orientació i la dispersió del vot, el canvi i la continuïtat electoral, i la competició electoral.

Objectius

L'estudi d'aquest mòdul permetrà a l'estudiant d'assolir els objectius següents:

- 1.** Conèixer el desenvolupament històric i les funcions que exerceixen els processos electorals en els sistemes polítics democràtics.
- 2.** Prendre consciència d'algunes qüestions metodològiques importants en l'estudi del comportament electoral.
- 3.** Ser capaç de distingir les diverses alternatives disponibles que té l'investigador a l'hora d'analitzar el comportament electoral, relatives a l'elecció de la unitat d'anàlisi, els tipus de dades i les seves fonts.
- 4.** Conèixer en especial els avantatges i els inconvenients de l'enquesta com a tècnica d'anàlisi del comportament electoral.
- 5.** Aprendre a distingir alguns conceptes fonamentals per a l'anàlisi exploratòria i descriptiva dels resultats electorals.
- 6.** Conèixer algunes eines d'anàlisi de les principals variables dels resultats electorals: l'orientació del vot, la fragmentació i la concentració, els canvis entre eleccions i la competició electoral.

1. El paper de les eleccions en els sistemes polítics democràtics

Les eleccions són un dels processos polítics més importants, si no el més important, dins els sistemes polítics democràtics. Mitjançant les eleccions, els ciutadans expressen les seves preferències per decidir la persona o persones que ocuparan càrrecs polítics representatius i executius.

Les **eleccions** són, en definitiva, mètodes d'agregació de les preferències d'un conjunt d'individus amb l'objectiu de seleccionar els ocupants de càrrecs públics. Mitjançant un procediment reconegut en les normes d'una organització o d'una col·lectivitat, tots o alguns dels seus membres escullen un nombre inferior de persones o una de sola per ocupar càrrecs en aquesta organització o col·lectivitat.

L'elecció no és l'única manera de seleccionar càrrecs públics, sinó que es pot fer també per altres mecanismes com, per exemple:

- Per consens, com es fa en el cas de càrrecs en els quals es requereix un cert grau de neutralitat política com el de defensor del poble.
- Per sorteig, com en la Grècia clàssica.
- Per criteris d'antiguitat, com succeeix a vegades a l'hora de designar el president d'una comissió en l'àmbit universitari.
- Per herència, com succeeix amb els monarques.
- Per concurs oposició, com en el cas dels funcionaris.
- Per designació, com en el cas dels ministres o els consellers.

Però la selecció per mitjà d'un procés electoral té una validesa, un reconeixement i una legitimitat democràtiques especials, ja que permet que tots els ciutadans participin en la decisió per un procediment explícit i reconegut.

En sistemes polítics democràtics les eleccions s'empren habitualment per a elegir representants (membres del parlament), presidents (caps d'estat en els sistemes presidencialistes) i autoritats locals (alcaldes i/o regidors), però l'àmbit de l'estat no és l'únic en què es desenvolupen processos electorals. Les eleccions

ons en les societats democràtiques són un procediment habitual dins de moltes organitzacions socials (col·legis professionals, associacions, partits polítics, sindicats, universitats, etc.) per a seleccionar càrrecs representatius i executius.

1.1. L'ampliació del sufragi i l'aparició de la política de masses a Europa

Els ciutadans poden influir en la política per tres canals: el tradicional, l'organitzatiu i l'electoral (Rokkan, 1961). Els vincles familiars (per a una minoria socialment ben situada) i els contactes amb els notables locals (les elits polítiques, socials i econòmiques més properes) constitueixen el **canal tradicional**. El **canal organitzatiu** es basa en l'acció col·lectiva des d'associacions funcionals (sindicats, organitzacions empresarials, grups d'interès) organitzades sobre diferents territoris. Amb el procés de democratització, la via d'influència formalment més important és el **canal electoral**, que es caracteritza per drets de participació formalitzats (recollits en la llei amb les garanties degudes) i regles estandarditzades (iguals per a tothom) de representació.

El procés de democratització

En l'Anglaterra del segle XVII és quan apareixen les primeres formulacions de la democràcia liberal basades en la idea que els governs deuen els seus poders al consentiment dels governats, i que aquest consentiment només es pot expressar amb representants elegits lliurement per sufragi universal de tots els adults. A partir de llavors, i especialment a partir del segle XIX, comença un llarg procés (de vegades ple d'entrebancs i retrocessos) de democratització: l'extensió dels drets polítics, la regulació dels districtes electorals, el pas de fórmules de representació majoritàries a proporcionals, els intents d'eliminar la corrupció i la intimidació dels processos electorals, etc.

La capacitat d'influir en política pel canal electoral té tres característiques peculiars el reconeixement de les quals requereix un procés llarg i costós:

1) Universalitat d'accés. El sufragi universal implica que totes les persones adultes que gaudeixen de la nacionalitat del país i no han estat privades dels seus drets polítics poden votar. El principi d'universalitat d'accés és contrari al sufragi censatari, que limita el vot a una part de la ciutadania segon els seus recursos econòmics o d'altres característiques socioeconòmiques.

2) Igualtat d'influència. El principi d'"una persona, un vot, un valor" implica que cada vot emès compta com una unitat d'influència igual a qualsevol altra dins el districte electoral, independentment de la persona que l'emet. Aquest principi s'oposa al sufragi ponderat, que atribueix a alguns ciutadans una capacitat més gran d'influència, de nou tenint en compte les seves característiques socioeconòmiques.

3) Privacitat i llibertat del vot. El vot secret fa que el ciutadà no hagi de donar explicacions a ningú sobre la seva opció política. El secret de vot separa el ciutadà de la seva situació social, de les pressions de la seva comunitat local

Lectura complementària

S. Rokkan (1961). "Mass suffrage, secret voting and political participation". *European journal of sociology* (núm. 2, pàg. 132-153).

i dels seus superiors jeràrquics. Per tant, redueix la conformitat amb el grup i el control social, ja que no és possible demostrar qui s'ha votat, com succeeix en el cas del vot nominal no secret.

Aquests tres principis s'han anat fent realitat durant el procés de democratització. Al començament del segle XIX, el vot en l'Europa occidental estava restringit a uns quants ciutadans amb una situació econòmica favorable (sufragi censatari), que emetien el seu vot públicament (vot nominal) amb el mateix valor. A mesura que es va anar ampliant el sufragi, es van anar introduint elements de desigualtat en el valor del vot que trigarien a desaparèixer, fins a arribar a la situació actual de sufragi universal, igual i secret.

En moments diferents i amb ritmes diferents, les democràcies de l'Europa occidental han anat passant a poc a poc d'una situació de sufragi censatari (restringit només a alguns ciutadans segons el seu nivell d'ingressos, impostos o propietats) al sufragi universal (reconegut per a tots els ciutadans majors d'edat).

De vegades, les limitacions econòmiques han aparegut acompanyades de limitacions segons el nivell d'estudis. A més, el sexe i l'edat sempre han estat factors relacionats amb l'accés al dret de vot, fins a incloure avui les dones i les persones de més de divuit anys. Aquest procés d'ampliació d'accés al vot no sempre s'ha produït d'una manera progressiva, sinó que de vegades hi ha hagut retrocessos (és a dir, es privava del vot a grups socials als quals prèviament s'havia concedit aquest dret).

Cap al sufragi universal masculí

Es poden establir diferències entre països segons el moment, el *tempo* i la continuïtat o discontinuïtat del procés.

El Regne Unit és un exemple d'ampliació d'accés al vot gradual i lenta, sense involucions i amb llargs períodes de desigualtats formalment reconegudes (sufragi censatari i ponderat). El 1832 vota el 6% de la població; gairebé un segle després, el 1910, el percentatge s'ha incrementat tan sols fins al 29%. Holanda i Noruega són altres exemples d'ampliació gradual i lenta.

Per contra, a França es produeix una ampliació d'accés al vot primerenca i sobtada (el sufragi universal masculí igualitari per als homes de més de vint-i-un anys s'introdueix el 1848, amb la qual cosa la població amb dret a vot passa del 2% al 36%). També és relativament primerenca i sobtada l'ampliació del sufragi a Dinamarca, Alemanya, Suïssa i Espanya. A Espanya, el sufragi universal masculí es reconeix per primera vegada el 1868.

A Itàlia, el sufragi universal s'introdueix molt tardanament. El 1882 votava tan sols el 13% de la població. La combinació de criteris econòmics i educatius va ampliar l'accés al vot amb alguns retrocessos (el 1895 perd el dret de vot gairebé un terç de l'electorat de 1892), fins que el 1912 s'introdueix el sufragi universal masculí per als homes de més de trenta anys.

Als Estats Units hi ha un inici primerenc, però el procés només acaba als anys seixanta del segle XX. La reducció dels llindars econòmics per accedir al vot portà la qüestió de la raça i la immigració, de manera que molts estats introduïren requisits de residència més estrictes i fins i tot van excloure els afroamericans del dret a vot. La situació no es va resoldre fins a les lleis del dret de votar (*voting rights acts*) de 1965, 1970, 1975 i 1985. Avui en dia, la necessitat d'inscriure's en el cens electoral per a tenir capacitat de vot funciona

El vot per cúries, els Krupp i els Rothschild

Al final del segle XIX, l'electorat a Alemanya es dividia en tres classes que agrupaven respectivament el 3%, l'11% i el 86% de l'electorat, segons els impostos pagats. Totes les classes elegien un nombre equivalent de representants. A Essen i a Frankfurt, només els Krupp i els Rothschild respectivament eren membres de la classe més rica.

encara com una barrera electoral que dificulta l'exercici del dret de vot, especialment entre els grups socials menys afavorits.

... i femení

Abans de la Primera Guerra Mundial, només Finlàndia i Noruega reconeixien el sufragi a les dones. Immediatament després d'aquest conflicte s'implanta a Àustria, Dinamarca i Alemanya; Irlanda i el Regne Unit el reconeixen entre 1918 i 1928; Holanda i Suècia, al començament dels anys 1920, Espanya el 1931; i França, Itàlia i Bèlgica, després de la Segona Guerra Mundial. A Suïssa, les dones accedeixen al vot el 1971, cent vint-i-tres anys després que el mateix dret fora reconegut als homes, ja que en els referèndums convocats sobre el dret de vot de les dones guanyava sistemàticament el *no*.

En els primers processos d'ampliació del sufragi es mantenen o fins i tot s'introdueixen desigualtats pel que fa a la influència, justificades per la "importància" més petita de determinades persones per a l'estat, o per l'"amença que podrien representar" per a l'ordre establert. Alguns dels mecanismes institucionals per a assegurar la desigualtat en el vot eren el vot indirecte, el vot per estaments o cúries i el vot plural o ponderat.

Amb el **vot indirecte** els ciutadans elegeixen grans electors que, al seu torn, escullen els càrrecs. És el sistema que s'utilitza encara en les eleccions presidencials dels Estats Units. El **vot per cúries o estats** divideix la població en grups o estrats als quals se'ls assigna un nombre d'escons determinat, normalment inversament proporcional a la mesura dels estrats (és a dir, els grups més reduïts, privilegiats econòmicament i políticament, elegien més representants que els més nombrosos). El **vot plural, múltiple o ponderat** consistia simplement a atribuir més vots a les persones amb més ingressos, estudis, i a representants de determinades institucions.

A poc a poc es van eliminar les situacions de sufragi ponderat, en les quals el valor del vot depenia de la situació (normalment econòmica) del ciutadà, de manera que el vot de tots els electors majors d'edat compta el mateix i es guarda una proporció més o menys constant entre vots i representants. Progressivament també es van posar en marxa els mecanismes que garanteixen l'anonimat (i, per tant, la independència) a l'hora d'emetre el vot.

Encara que per a alguns defensors liberals del sufragi universal, qualsevol votant hauria de ser capaç de defensar públicament la seva opció política, aviat va resultar evident que un vot nominal o públic en les eleccions de masses pot donar lloc a manipulacions. El vot secret és una manera de protegir la llibertat de les classes econòmicament dependents. El vot nominal va trigar més a ser abolit en els països en què els terratinents tenien més poder (com, per exemple, a Alemanya, on va ser vigent fins al 1919). Va ser eliminat relativament aviat a el Regne Unit (1872), Bèlgica (1878) Suècia (1866).

El sufragi plural o ponderat

A Bèlgica durant el segle XIX el sufragi era censatari però igual. La introducció del sufragi universal masculí va comportar el vot plural: els casats més grans de trenta-cinc anys, els més grans de vint-i-cinc amb propietats, i les viudes que pagaven més de 5 francs d'impostos tenien un vot extra; els homes amb nivells d'estudis mitjans rebien dos vots extra (acumulables a l'anterior si s'escau).

En el desenvolupament de la democràcia, la **universalitat d'accés**, la **igualtat d'influència** i el **secret de vot** comporten l'acceptació de l'individu que actua i participa en el procés polític independentment de la seva situació social, nivell d'estudis, sexe, edat, nivell d'ingressos, ocupació, fins i tot al marge del seu grau d'interès per la política. Qual-sevol ciutadà, pel fet de ser-ho, mereix tenir el mateix grau d'influència en el procés electoral.

El procés d'ampliació dels drets polítics, i especialment l'ampliació i universalització del dret al vot, respon a una pressió per part de sectors de la societat exclosos del procés polític, que s'organitzen en moviments socials i organitzacions polítiques que persegueixen el sufragi universal, lliure i igual com, per exemple, el moviment obrer, els partits socialistes, els moviments sufragistes, la burgesia mitjana, etc. No obstant això, respecte a l'ampliació del sufragi, les elits polítiques també efectuen els seus propis càlculs estratègics.

Durant el segle XIX i principi del XX, en els règims autoritaris i no liberals (com Alemanya), el dret de vot es va atorgar inicialment com una manera d'integrar els grups socials a l'estat i enfortir la unitat i l'estabilitat. No es tractava de crear un canal per a articular els interessos de sectors socials econòmicament dependents, sinó d'assegurar el suport d'aquests sectors per a enfortir polítiques de centralització. Sovint, l'ampliació en aquests casos anava acompanyada de fortes desigualtats en el valor del vot i en un rol limitat del cos elegit (el Reich). S'ha de tenir en compte que l'ampliació de la ciutadania política i dels drets polítics és un element important en els processos de definició i integració territorial dels estats nació. Es tracta d'una manera de vincular directament els ciutadans amb l'estat, la qual cosa no implica necessàriament la ruptura de vincles i lleialtats locals i tradicionals.

En els règims liberals (com el Regne Unit), el sufragi complia una funció més representativa, reflex dels drets d'associació i oposició, i d'expressió de la importància dels parlaments com a cambres de control i legitimació. El sufragi s'entenia com un mecanisme de reclutament d'elits polítiques i, per tant, la seva ampliació va ser més acurada. Els liberals temien que aquesta ampliació de l'accés al vot comportés la radicalització de la política.

En els estats en els quals l'autoritat central és feble (com els Estats Units), es donen diferències i desigualtats més grans entre territoris i resulta més costós arribar a una estandardització dels drets i procediments electorals.

Abstenció i partit guanyador

Bismark va ser un dels líders que va considerar l'ampliació del sufragi com un mecanisme per a reforçar l'estat. Fins i tot va pensar en la idea de convertir en suport numèric la passivitat de les masses, comptant com a vots per al govern les abstencions (Rokkan, 1961). Potser d'aquí deriva el mite (fals, però molt difós!) que les abstencions "beneficien" el partit guanyador.

1.2. Eleccions lliures i justes

La història de l'ampliació del dret al vot i, en general, la història de les eleccions, és també la història dels abusos i les persecucions que pretenien evitar que determinats grups socials votessin en llibertat accedissin al poder.

Si la democràcia representativa es basa en la lliure elecció d'autoritats polítiques, és necessari que els ciutadans puguin formular i expressar les seves preferències amb llibertat i que aquestes preferències polítiques siguin valorades de la mateixa manera pel govern.

Perquè es compleixin aquestes condicions de la democràcia representativa, més enllà del sufragi universal, secret i igual, és necessari que les eleccions compleixin una sèrie de requisits. En el pla teòric, aquests requisits són relativament clars, mentre que en el pla de la realitat, resulten més difícils de complir.

Respecte a la **formulació de les preferències** dels ciutadans, les eleccions han de ser lliures i competitives. Per a això, s'han de donar les circumstàncies següents:

a) Els ciutadans han de disposar d'informació plural i independent sobre les diferents alternatives existents per a definir i formular les seves preferències. Els mitjans de comunicació exerceixen un paper fonamental com a transmissors d'informació i creadors d'opinió. Especialment durant les campanyes electorals, els partits i candidats transmeten de manera directa (per Internet, per carta, en mítings, entrevistes, etc.) o indirecta (des de la premsa, la ràdio, la televisió) informació sobre els seus projectes polítics.

b) Qualsevol persona insatisfeta amb les opcions polítiques existents ha de poder proposar la seva alternativa. Això es pot fer tant mitjançant la llibertat d'oposició, expressió i crítica que ha de garantir tot sistema democràtic, com mitjançant la possibilitat de crear un partit polític o de concórrer com a candidat a unes eleccions (sufragi passiu). Això permet que els electors puguin efectivament "elegir" entre diferents alternatives que competeixen entre elles.

c) L'elecció d'autoritats s'ha de fer entre candidats que competeixen pel vot en igualtat de condicions, sense frau ni manipulació. Per tant, la distribució de recursos, l'accés als mitjans de comunicació, etc. s'han de dur a terme amb criteris objectius, de manera imparcial.

Pel que fa a l'**expressió** i a la **presa en consideració de les preferències**, les eleccions han de ser justes. Per a això ha d'esdevenir el següent:

Lectura recomanada

R. Dalh (1992). "La poliarquia". A: A. Batlle (comp.). *Diez textos basicos de ciencia política*. Barcelona: Ariel.

a) El procés d'expressió de preferències s'ha de dur a terme en llibertat i sense coacció. El secret del vot és un dels elements que facilita aquesta llibertat, ja que permet que el ciutadà no hagi de donar explicacions a ningú de la seva decisió. Evidentment, qualsevol tipus de frau o manipulació (cosa que habitualment coneixem com a topinada o trampa¹) posa en qüestió un sistema polític democràtic, amb la qual cosa el recompte dels vots ha de ser públic.

⁽¹⁾En castellà, *pucherazo o tongo*.

b) Les preferències expressades per cada ciutadà s'han de tenir en compte en termes d'igualtat. El principi d'"una persona, un vot, un valor" reflecteix aquest principi. No són acceptables les discriminacions de fet ni de dret. Tanmateix, la majoria dels sistemes electorals introdueixen un cert grau de distorsió sobre aquest principi en sobrerrepresentar determinats territoris.

c) Atès que les preferències dels ciutadans no són estables en el temps, és imprescindible que les eleccions siguin periòdiques; és a dir, que donin lloc a mandats provisionals amb una durada màxima determinada. També és molt important que totes les regles relatives al procés electoral estiguin clarament preestablertes i que hi hagi una instància independent per a dirimir els conflictes que puguin sorgir.

Per tant, perquè unes eleccions siguin considerades lliures i justes és necessari que compleixin almenys els requisits següents:

- Convocatòria periòdica d'eleccions.
- Neutralitat del govern en l'organització del procés electoral.
- Llibertat d'expressió, oposició i associació.
- Llibertat de sufragi actiu i passiu.
- Sufragi universal, igual i secret.
- Igualtat en l'accés dels candidats als recursos.
- Informació plural i independent.
- Absència de frau, manipulació i coacció.
- Instància independent per a dirimir els conflictes.

1.3. Les funcions de les eleccions

Les eleccions que segueixen aquests requisits compleixen almenys tres funcions bàsiques en els sistemes democràtics: confereixen representació, seleccionen govern i atorguen legitimitat.

1.3.1. Conferir representació

Les eleccions són el procés en el qual convergeixen els dos pilars de les democràcies contemporànies: la participació i la representació.

Les eleccions són el mecanisme pel qual s'elegeixen representants a partir de les preferències dels electors. Hi ha diverses maneres d'entendre la representació política tenint en compte dos criteris fonamentals: què es representa i quina és la relació entre representant i representat.

En l'edat mitjana, els òrgans representatius s'articulen entorn de diferents **interessos corporatius**: la noblesa, el clergat, els burgs. Els representants dels estaments estan vinculats als seus representats per un **mandat imperatiu**; és a dir, funcionen com a ambaixadors i reben instruccions precises sobre com actuar.

L'estat liberal introdueix una altra idea de la representació. Aquesta emana d'**individus lliures i iguals**, que seleccionen segons el seu bon judici els millors governants encarregats de vetllar per l'interès general. Representants i representats estan vinculats per un **mandat representatiu**, segons el qual el representant defensa els interessos dels seus representats segons el seu propi criteri (que a vegades pot diferir del dels mateixos representats). La justificació del mandat representatiu que es forja ja al segle XVIII es basa en la idea que la institució que delibera ha de ser també la institució que decideix. Per tant, els representants dels ciutadans al parlament han de tenir capacitat de decidir amb independència els objectius i els prejudicis locals i particulars.

Amb l'ampliació del sufragi i la política de masses, l'electorat es torna molt més ampli i heterogeni i la concepció de la representació torna a fer un gir: ja no és possible mantenir la idea dels representants que s'uneixen a la cerca de l'interès general perquè el conflicte entre diferents objectius i interessos es fa molt més evident. Aquest conflicte es reflecteix al parlament per mitjà dels partits polítics. L'element clau de la representació passa a ser la fidelitat a la defensa dels interessos dels diferents grups socials que representen els **partits**. Encara que formalment el mandat continua essent representatiu, el representant està fortament vinculat al seu partit mitjançant el **mandat electoral** i la disciplina de partit. El representant es deu al partit pel qual ha estat elegit.

En aquest nou escenari passa a ser molt important la semblança entre representants i representats; és a dir, la idea d'una representació, no solament com a delegació, sinó també com a mostra del conjunt de l'electorat. A fi d'aconseguir una representació "representativa" canvien els sistemes electorals, que a tot Europa, amb algunes excepcions significatives com la Gran Bretanya, deixen les fórmules majoritàries i s'orienten cap a la representació proporcional. Tanmateix, cap sistema electoral no pot garantir la semblança total entre representants i representats. Per començar, no tots els individus tenen la mateixa capacitat de guanyar les eleccions i convertir-se en representants. Cada vegada són necessaris més mitjans i recursos i, per la pròpia lògica del sistema, l'accés a càrrecs representatius està controlat pels partits polítics.

Lectura recomanada

A. Bosch; J. M. Vallès (1997). *Sistemas electorales y gobierno representativo* (pàg. 11-37). Barcelona: Ariel.

Delegació i democràcia assembleària

En les tradicions marxistes clàssiques i anarquistes, i en els corrents més participatius i assemblearis, es rebutja la representació i es defensa la delegació estricta. És a dir, sobre la persona delegada pesa el mandat imperatiu dels seus electors i es busca que sigui un càrrec merament delegatiu, sense autonomia.

Elecció i sorteig

Possiblement, com ja van detectar els grecs, el procediment que resultaria més semblant entre representants i representats seria el sorteig, no l'elecció.

El mandat representatiu, el transfuguisme i la crisi de la democràcia representativa

Avui els representants no estan vinculats a un mandat imperatiu davant els electors, però *si de facto* davant els partits polítics gràcies als quals han estat elegits. En alguns casos, aquesta subjecció als partits es percep com a negativa: sovint es critica que un representant hagi de renunciar a la seva llibertat per plegar-se a les directrius del partit. En aquest sentit, es proposa la implantació de sistemes de llistes obertes en les quals el vot es personalitzi i els candidats adquireixin una rellevància més gran davant el partit.

Tanmateix, també hi ha reaccions d'indignació quan es donen situacions de violació flagrant de la disciplina de partit. Després de les eleccions autonòmiques de 2003 a la comunitat autònoma de Madrid, dos diputats trànsfugues elegits per la llista del PSOE van impedir que Rafael Simancas, del seu propi partit, fos elegit president. L'escàndol en aquest cas prové del fet que aquests diputats van traïr el partit gràcies al qual havien estat elegits, i per això s'exigia, especialment des del partit afectat, la seva renúncia a l'acta de diputat a fi de no traïr el mandat dels electors, que voten partits i no candidats.

Totes dues crítiques van en direccions oposades. La primera exigeix més llibertat per als diputats en l'exercici del seu mandat representatiu; la segona, més capacitat de control dels partits sobre els candidats. En qualsevol cas, totes dues indiquen que alguna cosa no funciona com hauria de funcionar en la nostra democràcia.

1.3.2. Elegir un govern

Les eleccions compleixen una funció vital, que és la d'elegir el govern de manera directa (en els sistemes presidencialistes) o indirecta (en els parlamentaristes). A més, el seu caràcter periòdic permet de fer als governs responsables davant els electors. Les eleccions són, per tant, un mecanisme de control d'accés i de sortida envers l'elit governant.

Tanmateix, no sempre el resultat d'una elecció es tradueix directament en la formació d'un govern. Els partits polítics fan d'intermediaris entre la voluntat dels electors i la composició d'un govern, especialment en el cas de sistemes parlamentaristes amb molts partits, en què cap no obté majoria absoluta al parlament. En aquests casos, la composició de l'executiu –de coalició– depèn de les negociacions que s'estableixen entre partits polítics després de les eleccions.

Sistemes electorals i majories parlamentàries

Els sistemes electorals poden afavorir que el resultat d'unes eleccions es tradueixi directament a una majoria parlamentària, o bé que aquesta sorgeixi com a resultat de les negociacions entre els diferents partits polítics. Els sistemes majoritaris sobrerrepresenten els partits més votats i afavoreixen la creació de majories parlamentàries monocromàtiques. Amb un sistema proporcional és freqüent que cap partit no assoleixi per si sol la majoria absoluta i que, per tant, sigui necessària la formació de coalicions o pactes de legislatura.

En general, les eleccions serveixen més per a decidir qui governa que com ho ha de fer, ja que els programes electorals dels partits i candidats no són compromisos vinculants. Les eleccions són només un factor entre els molts que influeixen en les polítiques que es duen a terme. La necessitat d'assolir compromisos i les limitacions al marge d'acció dels governs (imposats per la conjuntura econòmica, la Unió Europea o altres organismes o acords supraestats) són arguments freqüentment esgrimits a l'hora de justificar desviacions sobre les propostes incloses en els programes.

Eleccions competitives i control del govern

Una de les raons per les quals les eleccions competitives (en el sentit de 'disputades') són desitjables és perquè en aquestes els governs i els partits que els donen suport sentin propera la possibilitat de perdre el poder. Atès que els governs no desitgen que això succeeixi, s'esforçaran per posar en marxa polítiques que s'ajustin a les preferències de l'electorat. Per contra, si l'alternativa de govern es troba a una distància raonable, els polítics es poden despreocupar i allunyar de l'electorat. D'aquesta manera, la competitivitat electoral és un dels elements de la competició que afavoreix la sensibilitat del govern cap a les demandes d'electorat.

1.3.3. Atorgar legitimitat

Les eleccions tenen un important component ritual: són considerades la festa de la democràcia. Es tracta del procediment considerat més adequat per a determinar qui ha de governar i obtenen la seva legitimitat democràtica precisament pel seu caràcter participatiu. L'elecció directa és la forma d'elecció que confereix més legitimitat a un càrrec polític, si és lliure i justa. Fins i tot en els sistemes no democràtics, les eleccions i votacions s'utilitzen sovint com a processos que pretenen aconseguir legitimitat popular per al règim.

Els governs necessiten que els ciutadans, els partits de l'oposició, grups de pressió i altres països reconguin la seva legitimitat democràtica. Gràcies a aquesta legitimitat, el govern es veu justificat i autoritzat, la qual cosa li permet d'esperar obediència i respecte per part dels ciutadans, fins i tot encara que no estiguin d'acord amb actuacions concretes. La legitimitat atorgada per les eleccions facilita l'eficàcia perquè redueix la necessitat de dedicar recursos a assegurar-se l'obediència de la gent.

Les eleccions també enforteixen les elits polítiques i afavoreixen l'estabilitat i una transferència de poder fluida: la gent no se sol rebel·lar contra les opcions que ha contribuït a definir amb el seu propi vot. Aquesta idea justificà en el seu moment l'ampliació del dret al sufragi a estrats cada vegada més amplis de la societat, com ja hem vist. Per a les elits és preferible una participació

Lectura complementària

A. King (1980). "What do elections decide?". A: D. Butler; H. R. Penniman; A. Ranney (ed.). *Democracy at the polls*. Washington: American Enterprise Institute.

Vegeu també

En el subapartat 3.4 d'aquest mòdul s'analitza amb més detall el concepte de competició electoral.

controlada des de les urnes que una revolta incontrolada. Fins i tot en els sistemes polítics no democràtics, en els quals les eleccions no són lliures ni competitives, aquestes compleixen encara una funció legitimadora important.

Però les eleccions legitimen, no solament el govern electe, sinó també l'oposició i el sistema polític en el seu conjunt. Durant el procés electoral, els ciutadans s'identifiquen amb la seva comunitat política. D'altra banda, hi ha molts ciutadans que només participen en política mitjançant el vot per transmetre les seves demandes al sistema polític. La participació i l'acceptació de les regles del joc electoral fan que tothom accepti el resultat, per més que no coincideixi amb les seves expectatives i interessos. D'aquesta manera s'evita recórrer a mitjans violents per a resoldre els conflictes. Les minories es respecten, entre altres coses, perquè sempre es poden convertir en majories.

Durant les eleccions s'intensifica de manera molt important la comunicació entre polítics, partits i ciutadans. Amb les campanyes electorals els electors obtenen la informació necessària per a decidir l'orientació del seu vot segons les propostes dels partits i l'agenda política. Els polítics i els partits també es tornen més perceptius i sensibles a les demandes dels ciutadans.

Per a algunes veus crítiques, les eleccions perden força com a element legitimador de la democràcia per dues raons fonamentals:

1) En primer lloc, les opcions polítiques que concorren a les eleccions són cada vegada més semblants, per la qual cosa la capacitat d'elecció de l'elector queda fortament limitada. No es troben diferències radicals en els programes i propostes dels diferents partits i candidats i, per tant, el resultat de les eleccions és fins a cert punt indiferent.

2) En segon lloc, cada vegada hi ha un nombre més important de qüestions que no es decideixen en l'àmbit electoral, sinó que han sortit de l'esfera purament política per passar a un terreny més tècnic, en el qual la responsabilitat política de les decisions és més difícil d'establir.

Tot així, els processos electorals continuen essent un element clau en la legitimitat del sistema polític.

2. Aspectes metodològics en l'anàlisi del comportament electoral

En aquest apartat es tracten algunes qüestions metodològiques rellevants per a l'anàlisi del comportament electoral i els resultats de les eleccions. En primer lloc, s'introdueix una reflexió sobre les unitats que s'han de tenir en compte en les anàlisis electorals. En segon lloc, s'indiquen algunes fonts de dades interessants per a l'estudi del comportament electoral. Finalment, s'introdueixen algunes reflexions útils sobre l'ús de les enquestes en aquest àmbit de la ciència política.

2.1. Electors o eleccions?

Gràcies al principi d'"una persona, un vot", el vot és un atribut de cada ciutadà, per la qual cosa, en principi, semblaria lògic prendre els individus com a unitats d'anàlisi a fi de respondre a dues preguntes fonamentals: "què voten?" i "per què voten el que voten?".

Tanmateix, el principi del vot secret té repercussions metodològiques fonamentals a l'hora d'estudiar el comportament electoral de l'individu pres com a unitat d'anàlisi. En garantir que el vot s'exerceixi en llibertat, sense por de represàlies, s'impedeix de relacionar el vot amb les característiques individuals dels electors. Els vots són anònims i, per tant, no podem relacionar les característiques dels votants amb l'orientació del seu vot a partir dels resultats electorals.

Per aquesta raó i perquè, en definitiva, el que compta en política és el resultat electoral, els primers estudis electorals van ser anàlisis agregades, anàlisis ecològiques o anàlisis macro, en les quals els investigadors intentaven explicar el comportament electoral a partir de resultats electorals; és a dir, sobre la suma dels vots que s'han emès i comptabilitzat en un col·legi electoral, en un municipi, en un districte, en un país, etc.

Abans de la difusió de les enquestes, els resultats electorals eren les úniques dades disponibles per als investigadors. Encara que aquestes dades també contenen la seva part d'error (fet que es manifesta en les variacions que es produeixen entre diferents fonts), el seu caràcter oficial els fa relativament fiables. Tanmateix, les anàlisis ecològiques, agregades o macro van rebre un cop dur amb la publicació d'un article de Robinson el 1950, en el qual es posava de manifest l'existència d'importantes diferències en les correlacions d'algunes variables segons si aquestes eren mesurades individualment o agregadament.

Vegeu també

El principi d'"una persona, un vot" s'ha introduït en el subapartat 1.1 d'aquest mòdul.

La fal·làcia ecològica segons Robnson

Robnson (1950) va observar que les correlacions en l'àmbit individual i en l'àmbit agregat entre raça i analfabetisme i entre lloc de naixement i analfabetisme no coincidien, i fins i tot anaven en direccions oposades. Mentre que en l'àmbit agregat, com més gran és el percentatge de població nascuda fora li correspon un percentatge més baix d'analfabets, en l'àmbit individual, la relació és la inversa, d'acord amb les expectatives teòriques. La fal·làcia ecològica consisteix a assumir que el que succeeix en l'àmbit agregat succeeix també en l'individual. Després d'aquest article, les anàlisis agregades van parar esment a evitar fal·làcies ecològiques; és a dir, conclusions errònies que es poden derivar d'intentar inferir pautes de comportament individual a partir de dades ecològiques o agregades. Molts treballs posteriors han intentat establir en quines condicions és possible establir una inferència ecològica a fi de desenvolupar el nostre coneixement sobre el comportament individual a partir de dades agregades.

Gairebé al mateix temps que Robnson descobreix la fal·làcia ecològica, s'inicia la difusió dels mètodes d'anàlisis basats en l'elaboració de sondejos. En aquest cas es pot observar i analitzar el comportament electoral en l'àmbit individual, i se superen els problemes d'inferència ecològica i d'agregació.

L'anàlisi individual i els censos electorals

En realitat, algunes anàlisis es van efectuar en el camp individual molt abans dels anys cinquanta i es basaven en dades de censos electorals o en petites enquestes. Encara que no és fàcil disposar dels registres o censos electorals, que en general contenen poca informació relativa a variables sociopolítiques, l'avantatge d'aquest tipus de dades és que proporcionen informació relativa al conjunt de l'univers que es vol estudiar (l'electorat) i presenten menys problemes a l'hora de mesurar determinades variables com la participació electoral.

Les tècniques de recollida de dades basades en l'enquesta permeten d'elaborar models explicatius del comportament electoral, no solament en les característiques sociodemogràfiques dels individus, sinó també els valors i les actituds dels ciutadans, la mesura de les quals resulta pràcticament impossible si no hi ha un contacte directe amb l'elector.

Dades com l'estructura educativa o econòmica, o la composició religiosa o ètnica d'una àrea es poden aconseguir en l'àmbit agregat, però, llevat que es pregunti directament a les persones, no és possible d'obtenir informació sobre el seu nivell d'interès per la política, les seves actituds cap als partits o les seves orientacions ideològiques i per això tampoc no és possible valorar l'impacte d'aquests factors sobre el comportament electoral si no és per mitjà de l'ús d'enquestes.

Les anàlisis en l'àmbit individual també tenen el seu propi risc d'arribar a inferències fal·laces, que procedeixen precisament d'emfatitzar massa les característiques individuals com a factors explicatius del comportament electoral i ignorar el fet que els individus viuen en contextos que s'han de tenir en compte, perquè probablement tenen també un impacte considerable sobre aquesta dimensió del comportament electoral.

Contextos i escoles en l'anàlisi del comportament electoral

Almenys als Estats Units, l'escassa atenció prestada a les variables contextuais en l'anàlisi individual dels determinants de vot es deu a la preponderància clara del model de Michigan sobre el model de Columbia. El primer aconsegueix la inclusió del conjunt del

Lectura complementària

W. S. Robnson (1950). "Ecological correlations and the behavior of individuals". *American sociological review* (núm. 15, pàg. 351-357).

Vegeu també

El model de Michigan s'estudia àmpliament en el mòdul "Valors polítics i vot" d'aquesta assignatura.

país als seus estudis (els famosos *National Election Studies*, NES), encara que paga el preu d'ignorar en gran manera la importància que puguin tenir les diferències contextuals. El model de Columbia té un enfocament més localista, però atorga al mateix temps més rellevància a factors contextuals en l'explicació del comportament electoral.

En les últimes dècades s'han produït importants avenços en les tècniques de disseny de qüestionaris i en els mètodes de mesura d'actituds i comportaments. Tanmateix, l'anàlisi d'enquestes és susceptible de presentar problemes que no es presenten en les anàlisis agregades, fonamentalment en relació amb la capacitat de mesurar amb precisió i sense error allò que es pretén. Aquests **errors de mesurament** poden procedir de dos aspectes en el procés de disseny i realització de les enquestes:

- 1) Els criteris de disseny de la mostra i de selecció dels enquestats.
- 2) La construcció del qüestionari.

Els errors que poden sorgir d'aquests dos aspectes de la realització d'enquestes o sondejos tenen un caràcter sistemàtic que poden perjudicar irremediablement la validesa dels resultats d'un estudi.

Pel que fa a la selecció dels casos, l'objectiu fonamental ha de ser evitar que la mostra estigui esbiaixada, amb una sobrerrepresentació de determinats grups socials i una sobrerepresentació d'uns altres. Amb una mostra esbiaixada és ariscat extrapolar les conclusions de les anàlisis realitzades sobre la mostra a l'univers (el conjunt de l'electorat). Més endavant es reprèn amb deteniment aquesta qüestió.

Respecte a la construcció del qüestionari, s'ha de posar especial atenció en la redacció de les preguntes relatives a actituds i comportaments, per a evitar qüestions equívokes i plantejaments esbiaixats cap a una resposta concreta.

Els problemes que apareixen a l'hora d'establir inferències entre els dos nivells d'anàlisi i l'absència de dades que combinin variables observades en els diferents nivells ha produït una separació d'enfocaments, tant en la teoria com en la metodologia. D'una banda, es desenvolupen anàlisis micro en l'àmbit individual (a partir de dades d'enquesta), i d'altra banda, anàlisis macro en l'àmbit sistemàtic o agregat (a partir de resultats electorals). Tanmateix, la qüestió de com separar la influència dels factors sistemàtics o contextuals de la de les característiques individuals és crucial en les anàlisis comparatives del comportament electoral. Avui en dia és en aquesta via de la investigació multinivell (*cross-level*) per la qual s'avança.

Lectura complementària

Les qüestions metodològiques sobre nivells d'anàlisi i observació, i tipus de variables es tracten més àmpliament en el manual següent:
E. Anduiza; I. Crespo; M. Méndez (1999). *Metodología de la ciencia política*. Madrid: CIS ("Cuadernos Metodológicos", núm. 28).

Taula 1. Anàlisi del comportament electoral segons el nivell d'anàlisi

Nivell d'anàlisi	Pregunta fonamental	Variable dependent	Variabls explicatives	Limitacions i problemes
Macro Ecològic Agregat	Com influeixen les característiques del context en els resultats electorals	Resultats electorals agregats (en districtes, països, eleccions, etc.)	Característiques contextuais i característiques individuals agregades	Fal·làcia ecològica
Micro	Com influeixen les característiques individuals en el comportament individual	Comportament electoral individual	Característiques individuals	Fal·làcia individualista
Multinivell	Com influeixen les característiques individuals i contextuais en el comportament individual	Comportament electoral individual	Característiques individuals, variables individuals agregades i característiques del context	Introdueix diferents nivells d'observació, cosa que pot generar problemes d'estimació

Les característiques individuals agregades

Una característica com l'interès per la política es pot mesurar amb referència a un individu (s'interessa molt, bastant, poc o gens per la política) o a un grup d'individus (percentatge que s'interessa molt o bastant per la política). Per tant, l'interès per la política pot influir sobre el comportament individual com a característica del mateix individu (no és igual interessar-se per la política que tant donar-se'n), o com a característica del context (no és el mateix viure en un lloc on ningú no s'hi interessa a viure en un lloc on l'interès mitjà és molt elevat).

En conclusió:

1) És fonamental tenir en compte tant el rol de les característiques individuals com de les característiques del context. Alguns factors explicatius del comportament electoral es refereixen a l'individu o elector, mentre que d'altres són característiques dels sistemes o contextos en els quals aquests individus viuen i actuen. Si l'anàlisi es limita a un únic nivell d'observació, l'individual o sistèmic, és probable que els resultats de l'anàlisi continguin una certa quantitat de desviament perquè deixen de banda variables rellevants.

2) L'ús de dades d'enquesta, quan n'hi ha, ens permet de dur a terme anàlisis individuals, tenint en compte les característiques pròpies de l'elector. En aquest cas, la informació no es refereix al conjunt de l'univers (com en el cas dels resultats oficials), sinó a una mostra representativa. En aquest cas, és molt important tant la qualitat de la mostra com la de l'operacionalització de les variables a partir del qüestionari.

3) A vegades no és possible (o no interessa) efectuar una anàlisi en l'àmbit individual, ja que només es disposa de dades agregades, és a dir, resultats electorals oficials. En aquest cas, és necessari prendre precaucions a l'hora d'establir inferències sobre el comportament individual per a evitar la fal·làcia ecològica.

2.2. Fonts de dades per a l'estudi del comportament electoral

La distinció entre resultats electorals i dades d'enquesta és vàlida també per a classificar les diferents fonts de dades sobre comportament polític i electoral.

Vegeu també

Vegeu les fonts de dades individuals, agregades i combinades en el subapartat 2.2 d'aquest mòdul.

Vegeu també

Vegeu l'anàlisi més detallada d'algunes qüestions específiques de les enquestes electorals en el subapartat 2.3 d'aquest mòdul.

Vegeu també

Vegeu amb més profunditat l'anàlisi descriptiva dels resultats electorals, imprescindible abans d'abordar qüestions explicatives, en l'apartat 3 d'aquesta assignatura.

2.2.1. Resultats electorals

El **Ministeri de l'Interior**² disposa d'una pàgina web molt completa en la qual es recull tant la normativa internacional, comunitària, estatal i autonòmica, com els resultats de les diferents convocatòries electorals europees, generals, municipals i referèndums celebrats a Espanya.

⁽²⁾<http://www.elecciones.mir.es/>

Els resultats electorals més dispersos són els autonòmics, molts dels quals estan recollits en el web de la biblioteca de la UPF³. A més de resultats electorals de tot tipus i països, s'hi recullen també notícies sobre la campanya electoral i webs institucionals dels partits i dels candidats. Des del web del Parlament de Catalunya⁴ es pot accedir a les pàgines de tots els parlaments autonòmics i molts parlaments d'altres països (incloses les assemblees d'entitats subestatales). La majoria d'aquests parlaments disposen dels resultats electorals en els seus webs.

⁽³⁾<http://www.upf.edu/bib-tic/ccpp/elect.html>

⁽⁴⁾<http://www.parlament.cat/>

Vegeu també

També podeu trobar resultats electorals de Catalunya en els webs:

www.idescat.es/estbasiq/decqv/decqv.stm

www.diba.es/icps/resultats/resultats.htm

També es poden trobar resultats electorals en els anuaris d'*El País*⁵ o en publicacions com l'*Anuari social d'Espanya*, publicat per la Fundació "la Caixa"⁶. En aquests anuaris els resultats se solen presentar tant per al total estatal com provincial i municipal, i són útils perquè inclouen a més moltes altres dades i indicadors que es poden relacionar amb els resultats electorals.

⁽⁵⁾<http://www.elpais.com/>

⁽⁶⁾<http://www.lacaixa.net/>

Respecte a Catalunya, és molt interessant el repositori digital PADICAT⁷, on es recullen per a cada elecció nombrosos webs i blocs de partits, caps de llista, webs institucionals i mitjans de comunicació.

⁽⁷⁾<http://www.padicat.cat/directori.php?q=9>

Els **resultats de les eleccions europees** estan recollides en el web del Parlament Europeu⁸, en el qual també es pot trobar informació relativa a candidatures, programes, nous electors, electors per escó, etc.

⁽⁸⁾<http://www.europarl.es/elecciones/>

Els **resultats de les eleccions generals celebrades en altres països del món** es poden trobar en la pàgina d'Electionworld⁹, en la qual també s'inclou informació bàsica sobre partits polítics i dades sobre parlaments, institucions electorals i múltiples enllaços a altres fonts de dades sobre eleccions. Una altra pàgina interessant amb informació similar és la de Parties and Elections in Europe¹⁰. Així mateix, International-IDEA¹¹ té una base de dades exclusivament sobre participació electoral que inclou tots els països del món des de 1945. El

⁽⁹⁾<http://www.electionworld.org/>

⁽¹⁰⁾<http://www.parties-and-elections.de/>

⁽¹¹⁾<http://www.idea.int/>

⁽¹²⁾<http://dodgson.ucsd.edu/lij/>

Lijphart Elections Archive¹² de la Universitat de Califòrnia (San Diego) conté dades de resultats electorals pel que fa als districtes sobre unes tres-centes cinquanta eleccions legislatives nacionals de vint-i-sis països.

Referència útil

L'obra següent conté resultats electorals pel que fa als districtes (inclou un CD-ROM amb les dades):

D. Caramani (2000). *The societies of Europe. Elections in Western Europe since 1815*. Londres: Macmillan.

2.2.2. Enquestes i sondejos

El banc de dades sociopolític més important a Espanya és el del **Centre d'Investigacions Sociològiques (CIS)**¹³, el qual ofereix un banc de dades molt ampli sobre diferents temes socials i polítics que inclouen estudis preelectorals i postelectorals, baròmetres efectuats amb una periodicitat variable i diferents estudis monogràfics. Les dades d'enquesta més rellevants es publiquen en informes anomenats *Datos de opinión*. Els marginals dels baròmetres estan disponibles a la xarxa, però les dades brutes han de ser adquirides.

⁽¹³⁾<http://www.cis.es/>

L'**Institut de Ciències Polítiques i Socials (ICPS)**¹⁴ recull en la seva pàgina web resultats electorals en l'àmbit de Catalunya, i també elabora sondejos anuals sobre cultura política dels catalans. Els informes sobre aquests sondejos estan disponibles a la xarxa. L'Observatori Polític Autòmic¹⁵ publica indicadors d'opinió pública bàsics del País Basc, Galícia, Catalunya i Andalusia, molts d'ells comuns. Altres comunitats autònomes també disposen del seu baròmetre periòdic.

⁽¹⁴⁾<http://www.icps.es/>

⁽¹⁵⁾<http://www.opa151.com/>

Els **Eurobaròmetres**¹⁶ s'elaboren en els països membre de la UE bianualment des de 1973 i des de fa alguns anys també en els països candidats a l'adhesió (*Central and eastern eurobarometer*), inclouen preguntes sobre diferents aspectes de la integració europea i solen contenir alguna informació bàsica sobre actituds i comportament polítics, especialment els que s'elaboren entorn de les eleccions europees. Cada eurobaròmetre se sol especialitzar, a més, en un tema monogràfic. Els informes per a cada país s'inclouen en la pàgina web, i les dades brutes estan disponibles en diferents arxius de dades (com el Zentralarchiv für Empirische Sozialforschung¹⁷, de la Universitat de Colònia). Des de fa alguns anys hi ha també el **Latinobaròmetre**¹⁸ i l'**Afrobaròmetre**¹⁹.

⁽¹⁶⁾http://ec.europa.eu/public_opinion/index_en.htm

⁽¹⁷⁾<http://www.gesis.org/redirect/alte-institute/>

⁽¹⁸⁾<http://www.latinobarometro.org/>

⁽¹⁹⁾<http://www.afrobarometer.org/>

Els **European Election Studies**²⁰ són sondejos postelectorals específics per a les eleccions al Parlament Europeu de 1979, 1989, 1994 i 1999. Aquests estudis inclouen els països pertanyents a la UE. Les preguntes recullen informació sobre el comportament electoral en les eleccions europees i en eleccions estatals i la campanya electoral, i opinió sobre les qüestions polítiques més rellevants, partits, autoubicació ideològica en l'escala esquerra/dreta, actituds polítiques,

⁽²⁰⁾<http://shakti.trincoll.edu/~mfrankli/>

satisfacció amb la democràcia, coneixement de la UE i les seves institucions i variables sociodemogràfiques. Els informes i les dades brutes estan disponibles en la xarxa.

L'**International Social Survey Programme (ISSP)**²¹ és un programa de col·laboració internacional en l'elaboració de sondejos sobre diferents temes d'importància dins l'àmbit social i polític. Aquest programa no se centra específicament en qüestions electorals, però alguns dels seus sondejos sí toquen qüestions polítiques (*The Rol of Government I, II i III, National Identity I i II*). La informació sobre el programa i les seves publicacions es poden trobar en la seva pàgina web; les dades s'han de sol·licitar al Zentralarchiv für Empirische Sozialforschung²² (ZA) de la Universitat de Colònia.

(21)<http://www.issp.org/>

(22)<http://www.gesis.org/redirect/alte-institute/>

International Social Survey Programme

Actualment, l'ISSP té vint-i-nou països membre: a més dels quatre fundadors, Alemanya, Austràlia, els Estats Units i el Regne Unit, s'hi han incorporat Àustria, Bangladesh, Bulgària, el Canadà, Txèquia, Xile, Xipre, Eslovàquia, Eslovènia, Espanya, les Filipines, França, Holanda, Hongria, Irlanda, Israel, Itàlia, el Japó, Lituània, Noruega, Nova Zelanda, Polònia, Portugal, Rússia i Suècia.

El **World Value Surveys (WVS)**, iniciat com l'*European Values Survey*, consisteix en un conjunt de sondejos dels quals de moment s'han dut a terme quatre sèries (1981-1984, 1990-1993, 1995-1997 i 1999-2001). Aquestes enquestes inclouen preguntes sobre temes molt variats, des de la tolerància i el postmaterialisme fins al medi ambient, i també variables de tipus sociodemogràfic i d'actituds i comportament polític. Es pot obtenir més informació en la pàgina del *World Values Survey*²³ de la Universitat de Michigan²⁴. Les dades es poden trobar en el ZA²⁵ de Colònia o en l'ICPSR de Michigan²⁶.

(23)<http://www.worldvaluessurvey.org/>

(24)<http://www.umich.edu/>

(25)<http://www.gesis.org/das-institut/wissenschaftliche-arbeitsbereiche/datenarchiv-datenanalyse/>

(26)<http://www.icpsr.umich.edu/>

Lectura complementària

Sobre els resultats de l'enquesta del 2001 a Catalunya, vegeu l'obra següent:

F. Andrés Orizo; M. A. Roque (2001). *Els catalans a l'enquesta europea de valors*. Barcelona: Proa / ICM.

L'expansió de l'enquesta mundial de valors

En la tercera de les sèries ja participen més de cinquanta països. D'aquesta manera, des de 1990 s'han anat realitzant mostres específiques al País Basc, Navarra i Catalunya, a més d'efectuar-se el sondeig en el conjunt d'Espanya. Mundialment destaquen els estudis d'R. Inglehart sobre el canvi de valors en què compara les dades de la majoria dels països inclosos en el sondeig. Els principals, *Modernización i postmodernización* (1998) i *El cambio cultural en las sociedades industriales avanzadas* (1991), estan publicats pel CIS.

En el **Comparative Study of Electoral Systems**²⁷ (CSES) s'inclouen sondejos electorals corresponents a les eleccions celebrades a mitjan anys 1990 en cinc països de la UE (Àustria, Espanya –eleccions de 1996–, Grècia, els Països Baixos i el Regne Unit), als quals se sumen els casos de Txèquia, els Estats Units, Hongria, Israel, el Japó, Lituània, Mèxic, Noruega, Nova Zelanda, Polònia, Romania, Taiwan i Ucraïna. Les preguntes cobreixen informació sobre la satisfacció amb la democràcia i les eleccions, la valoració de líders i partits polítics, l'eficàcia política, la valoració de la situació econòmica, l'autoubicació ideolò-

(27)<http://www.umich.edu/~cses/>

gica en l'escala esquerra/dreta, la participació electoral i l'orientació del vot, i característiques sociodemogràfiques. El treball de camp entorn de l'elecció de cada país es va efectuar entre 1996 i 2000. L'avantatge i l'originalitat d'aquesta base de dades és que també inclou informació sobre les característiques institucionals i polítiques del país i l'elecció, de manera que permet de desenvolupar anàlisis multinivell. Les dades es poden obtenir directament de la seva pàgina web.

Els NES (*national election studies*) i l'ICPSR

La primera enquesta d'àmbit estatal feta específicament per a l'estudi d'unes eleccions van ser el NES de 1952 als Estats Units. Totes les enquestes fetes fins avui es troben en l'arxiu de l'ICPSR (www.icpsr.umich.edu). Gairebé totes les democràcies avançades duen a terme actualment el seu propi NES, més o menys inspirat en el model nord-americà.

L'Enquesta Social Europea (*European Social Survey, ESS*) és un estudi comparat i longitudinal que es durà a terme cada dos anys en vint-i-quatre països europeus i que analitza el canvi i la continuïtat de les actituds, els atributs i els comportaments socials i polítics dels ciutadans europeus. Encara no està disponible, però es tracta de l'intent metodològicament més rigorós d'aconseguir un estudi comparat sobre actituds i comportament polítics. Les dades es dipositaran en el *Norwegian Social Science Data Services*²⁸ (NSD) i estaran disponibles per al públic en general.

A més, a la pàgina web del *Council of European Social Science Data Archives (CESSDA)*²⁹ es pot trobar informació i vincles sobre tots els arxius europeus i del món de ciències socials.

2.3. Els sondejos i les enquestes electorals

Els sondejos i les enquestes electorals no són una eina específica dels politòlegs, sinó que apareixen amb bastant freqüència en els mitjans de comunicació, especialment en períodes preelectorals. A l'hora d'interpretar els resultats d'una enquesta és necessari tenir en compte almenys dos aspectes: les limitacions de les projeccions electorals a partir d'enquestes i els tipus d'error en els quals es pot incórrer. Els apartats següents analitzen aquestes dues qüestions.

2.3.1. Enquestes i prediccions electorals

Una enquesta preelectoral no pot ni pretén predir amb exactitud els resultats d'unes eleccions. L'objectiu de l'enquesta és oferir una "foto fixa una mica borrosa" dels electors en un moment determinat, i sempre dins uns marges d'error que ens impedeixen la certesa absoluta.

No se sol preguntar per una convocatòria electoral concreta en els sondejos preelectorals, sinó que la pregunta més habitual és: "Si demà hi hagués eleccions (generals, autonòmiques, locals o europees, segons correspongui), quin partit o candidat votaria?". La dificultat de predir un resultat electoral de ma-

⁽²⁸⁾<http://www.nsd.uib.no/>

Vegeu també

Enquesta social europea:
www.upf.es/dcpis/grcp/ess i
www.europeansocialsurvey.org

⁽²⁹⁾<http://www.cessda.org/>

nera precisa s'incrementa si es té en compte la prohibició vigent a Espanya de publicar enquestes electorals en els cinc dies anteriors a la jornada de reflexió. Això implica que el treball de camp de les enquestes (és a dir, les entrevistes) es porta a terme fins i tot abans que comenci la campanya electoral, que té una durada formal de dues setmanes. Si aquesta té algun efecte (d'activació, de reforç o de conversió), no és recollit en les enquestes que es publiquen el diumenge anterior a les eleccions.

Però, a més, la predicció exacta és impossible en la mesura que les mateixes enquestes incideixen sobre el comportament dels electors. Els efectes més coneguts són el *bandwagon* i l'*underdog*.

L'efecte *bandwagon* fa que els electors reforcin el vot pel partit o candidat que les enquestes donen com a guanyador, mentre que l'efecte *underdog* fa que els electors es mobilitzin pel candidat que les enquestes estimen perdedor.

Enquestes i electors: les eleccions generals de 1996 i 2000

1996: efecte *underdog*

En la campanya electoral de 1996, la diferència en intenció de vot entre PP i PSOE s'estimava en uns 10 punts percentuals, segons el diari *El Mundo* (Sigma Dos), 9 segons *El País* (Demoscopia) i 7 segons el CIS. Tots ells van pronosticar una majoria absoluta del PP. Finalment, la diferència entre el PP i el PSOE va ser només d'un 1,4 punts percentuals, mentre que la participació, més del 77% de l'electorat, va ser de les més altes des de 1977.

2000: efecte *bandwagon*?

L'any 2000 la intenció directa de vot mostrava una gran distància del PP sobre el PSOE (30% davant el 19%, respectivament, d'acord amb l'enquesta preelectoral del CIS), però les empreses demoscòpiques van corregir aquestes xifres per evitar el mateix error que el 1996. Es va estimar que la diferència entre tots dos partits era com a molt d'uns 4 punts (totes les previsions publicades en els diaris eren molt similars: 41%-42%-42% per al PP i 37%-38%-38% per al PSOE). Finalment, el resultat va ser una diferència de 10 punts percentuals entre PP (45%) i PSOE (35%). En aquest cas, la participació no va arribar a assolir el 70% dels electors.

2.3.2. Error mostral i no-resposta

Al contrari del que succeeix amb els resultats electorals, que es refereixen al conjunt dels electors, les enquestes s'elaboren amb mostres dissenyades a partir d'un univers. En principi, aquest univers està constituït pel conjunt de tots els electors. La mida i, especialment, el procés d'elaboració de la mostra són fonamentals en qualsevol sondeig perquè determinen el grau de confiança que podem tenir en les dades a l'hora d'extrapolar conclusions al conjunt de l'univers (en el nostre cas, l'electorat). L'objectiu d'una bona selecció dels casos és, per tant, assegurar la representativitat de la mostra. Es tracta d'evitar les mostres esbiaixades; és a dir, les mostres amb característiques sociopolítiques diferents de les del conjunt de l'electorat.

Vegeu també

Els possibles efectes de la campanya electoral s'analitzen amb més detall en el mòdul "Context electoral i vot".

Errors en la predicció

Quins factors creus que expliquen l'error en els pronòstics electorals de 1996? I en els de 2000?

L'ideal a l'hora de dissenyar la mostra és utilitzar una selecció aleatòria, en què totes les unitats de l'univers tinguin la mateixa probabilitat de ser seleccionades. La selecció aleatòria no garanteix la representativitat de la mostra, però permet de conèixer el marge d'error en què es mouen les estimacions.

Si la mostra s'ha definit per un procés perfectament aleatori en què que cada elector té la mateixa probabilitat de ser elegit, la teoria del mostreig ens permet de conèixer amb un cert nivell de confiança (normalment del 95%) el marge d'error (per exemple, $\pm 3\%$) en el qual podem incórrer en inferir que el que succeeix en la mostra també succeeix en l'univers. Aquest valor es denomina **error mostral** i és inevitable en qualsevol investigació per enquesta.

Fitxa tècnica

Les fitxes tècniques s'han de publicar junt amb els resultats de les enquestes, de manera que es conegui clarament el marge de confiança i el marge d'error per a cada dada. S'ha de tenir en compte que els errors mostrals s'acumulen. Per exemple, en afirmar que el "El Partit A es troba a 10 punts de distància del Partit B", la diferència en la intenció de vot entre els dos partits procedeix d'una estimació de la intenció de vot per a cada partit. Si el Partit A té una intenció de vot estimada del 45% i el Partit B del 55%, i el marge d'error en cada un dels dos casos és de $\pm 5\%$, el percentatge de vot del Partit A oscil·la en realitat entre el 40% i el 50%, i el del Partit B, entre el 50% i el 60%, per la qual cosa la diferència entre els dos partits està en realitat entre 0 i 20 punts percentuals.

L'error mostral depèn fonamentalment de la grandària de la mostra: com més gran sigui aquesta (és a dir, com més informació estigui a la nostra disposició), més petit serà l'error mostral. Per això és important tenir en compte que els resultats o les previsions que ofereixen les enquestes es poden fer sobre el total estatal o bé sobre cada districte electoral (la província). Si es té en compte les característiques del sistema electoral a Espanya, només en l'últim cas és possible fer una previsió sobre distribució d'escons. Tanmateix, molt poques enquestes tenen mostres prou grans a cada província per a poder tenir uns marges d'error acceptables.

El problema és que, en la realitat, molt rarament s'efectua una mostra amb criteris estrictament probabilístics, pels alts costos que comporta. Per això, la majoria de les enquestes utilitzen mètodes de selecció de quotes, de manera que els entrevistadors seleccionen "el primer que troben a casa", dins una ruta predeterminada i sempre que compleixi uns determinats criteris de quotes de sexe i edat. Noteu que entrevistar el "primer que troben" o que accedeix a contestar les preguntes redueix l'aleatorietat de la mostra i també, per tant, la representativitat del conjunt de la població que es busca amb la mostra.

Quin és l'univers?

El CIS sol efectuar un estudi preelectoral amb una mostra molt gran, que sigui representativa no solament del conjunt estatal, sinó de cada un dels districtes electorals o províncies. Però la majoria de les enquestes són representatives del total estatal, i no dels districtes que el componen.

Fins i tot si el disseny inicial es duu a terme segons un mètode aleatori, sempre hi ha persones amb qui no s'ha aconseguit contactar, o que quan s'hi ha contactat, es neguen a contestar el qüestionari de l'enquesta. Es tracta del problema de la **no-resposta (total)**, que pot introduir biaixos, ja que les persones amb menys probabilitats de ser entrevistades solen tenir unes característiques sociopolítiques particulars (més edat, menys recursos, menys interès per la política, etc.). La seva exclusió de la mostra final provoca un cert biaix i resten representativitat a la mostra.

Davant aquesta situació es pot insistir fins a posar-se en contacte amb les persones seleccionades, o bé substituir-les (la qual cosa compromet la representativitat estadística de la mostra).

A més de la no-resposta total, també es presenta el problema de la **no-resposta parcial**; és a dir, que la gent es negui a contestar alguna pregunta del qüestionari, encara que no siguin totes. Al cap i a la fi, les preguntes sobre orientació del vot estan en contradicció amb el dret de cada elector a mantenir el seu vot en secret, per la qual cosa solen presentar percentatges de "No ho sap" i "No contesta" relativament elevats (de vegades superiors al 20%), cosa que dificulta enormement qualsevol tipus de projecció.

Davant aquesta situació es pot assumir que els que no contesten la pregunta sobre orientació del vot no són significativament diferents dels que sí la contesten i, per tant, la seva exclusió no introdueix biaixos en els resultats de l'enquesta. Tanmateix, en molts casos és clar que aquesta premissa no es compleix i que no tots els votants potencials de tots els partits tenen els mateixos nivells de reticència a l'hora de reconèixer la seva intenció de vot. En molts casos, doncs, els que no contesten aquesta pregunta no estan igualment distribuïts entre tots els partits.

En aquest moment intervé l'anomenada *cuina*; és a dir, els diferents procediments que els analistes posen en marxa per a assignar a cada elector que oculta la seva intenció de vot un partit o un altre. Per a això se sol utilitzar informació sobre altres variables recollides en el qüestionari i relacionades amb la intenció de vot com la simpatia partidista, la valoració de la gestió del govern, etc. En aquesta "cuina" també són importants altres elements més difícils de sistematitzar, com per exemple la "desitjabilitat social" d'una opció política.

IU, el partit dels tres-cents seixanta-quatre dies

El cas d'IU és conegut perquè els sondejos preelectorals llancen sempre un percentatge d'intenció de vot superior al seu percentatge de vot real. Igualment, la intenció de vot al PP ha estat durant molt de temps inferior al seu percentatge de vot real. Els analistes intenten corregir les estimacions tenint en compte els efectes de la desitjabilitat social de les diferents opcions.

Des del punt de vista polític i periodístic les enquestes preelectorals són fonamentals perquè permeten de fer aquests exercicis de projecció. Tanmateix, des del punt de vista de la comprensió del comportament electoral és més important l'anàlisi de les enquestes postelectorals.

Mentre que en les **enquestes preelectorals** es recull la intenció de vot (que pot ser diferent del vot realment emès, especialment si l'enquesta s'efectua diverses setmanes abans de les eleccions), en les **postelectorals** es recull el record de vot, que és més adequat per a explicar el comportament.

Gran part dels aspectes que es veuen en la resta de mòduls es basen en la informació que proporcionen enquestes postelectorals.

3. L'anàlisi dels resultats electorals

L'anàlisi de dades d'enquesta és molt útil i enriquidora per a intentar respondre la pregunta de quines característiques individuals incideixen sobre el comportament electoral. Però aquest tipus d'anàlisi explicativa no ens ha de fer oblidar una altra qüestió políticament tan important o més: l'anàlisi dels mateixos resultats electorals.

A l'hora d'analitzar el resultat d'unes eleccions convé tenir presents almenys dues qüestions preliminars.

1) En primer lloc, s'ha de distingir si s'ha de fer una **descripció** (què ha passat?) o una **explicació** dels resultats (per què ha passat el que ha passat?). De vegades totes dues preguntes estan molt relacionades i una bona descripció pot ser molt més aclaridora que una mala explicació, però no convé perdre de vista quina de les dues intentem contestar. La descripció s'efectua sobre els resultats oficials i pot incloure comparacions amb altres eleccions. L'explicació fa referència necessàriament a altres aspectes de les eleccions (com per exemple els candidats, el tipus d'elecció –general, local, autonòmica o regional, europea–) o del seu context (com els temes o *issues*, la situació dels partits, la situació econòmica), que poden donar compte del seu resultat.

2) En segon lloc, s'ha de distingir si en l'anàlisi s'estudia **una sola elecció** o, al contrari, s'analitzen simultàniament **diverses eleccions** en una comparació diacrònica (al llarg del temps) o sincrònica (per exemple entre diferents països). Fins i tot si ens centrem en una única convocatòria electoral, és important fer atenció a les variacions territorials entre els districtes. S'ha de tenir present que els resultats es poden presentar i analitzar en diferents nivells d'anàlisi (barris, municipis, províncies i districtes, comunitats autònomes, total estatal). Per tant, la majoria de les vegades no s'analitza un únic resultat electoral, sinó que se'n comparen diversos.

En aquest apartat ens centrem en allò que una anàlisi descriptiva dels resultats electorals estrictament parlant (és a dir, els resultats publicats per organismes oficials) ens pot aportar en la comprensió del comportament electoral. Per això, aquesta anàlisi descriptiva es referirà a l'orientació del vot, la fragmentació i concentració del vot, els canvis entre eleccions i els nivells de competició i competitivitat. L'anàlisi de totes aquestes característiques permet una àmplia i completa descripció dels resultats electorals i serveix també per a caracteritzar el sistema de partits d'un país i comparar tots dos aspectes amb altres països i eleccions.

Cinquanta-dues eleccions

Els resultats de les eleccions generals a Espanya són en realitat producte de cinquanta-dues eleccions que es produeixen simultàniament a cada un dels cinquanta-dos districtes electorals: les províncies i les ciutats autònomes de Ceuta i Melilla.

Vegeu també

En els mòduls "Posició social i vot", "Valors polítics i vot" i "Context electoral i vot" s'aborda l'anàlisi de les eleccions i el comportament electoral des d'una perspectiva explicativa.

Interpretar i malinterpretar eleccions

Harrop i Miller ofereixen algunes recomanacions útils per a evitar interpretacions errònies de les eleccions:

- No hi ha un electorat únic, sinó electors diversos i heterogenis.
- Els detalls, especialment els de la campanya, no solen ser determinants per al resultat.
- Les eleccions excepcionals marcades per un profund canvi són l'excepció; la majoria de les eleccions són de continuïtat, encara que a l'hora d'analitzar-les siguin més atractius els canvis que les continuïtats.
- Els factors individuals que contribueixen a explicar l'orientació del vot (com la classe social o la religió) no expliquen el resultat d'una elecció.
- Els resultats de dues eleccions presenten nivells de canvi inferiors al canvi de vot individual real.
- Els nous votants i els no-votants són importants en el resultat.
- Si es busca explicar canvis en els resultats s'han de buscar explicacions que facin referència també a canvis.
- La gestió (especialment econòmica) del govern és important; l'oposició no guanya les eleccions sinó que el govern les perd.
- S'ha de tenir en compte no solament l'elecció anterior, sinó les tendències electorals més a llarg termini.
- En les eleccions generals el missatge es dirigeix clarament al govern. Tanmateix, en les eleccions no estatals (europees, locals, autonòmiques) el missatge al govern central es barreja amb altres missatges a diferents nivells.

Lectura recomanada

Sobre la interpretació dels resultats electorals, consulteu l'obra següent, especialment el capítol 4:

M. Harrop; W. Miller (1987). *Elections and voters. A comparative introduction* (pàg. 87 i s.). Nova York: New Amsterdam Books.

3.1. Orientació del vot

L'orientació del vot dels electors és el primer aspecte que s'analitza en un resultat electoral i es pot expressar en termes absoluts (nombre de vots obtingut per cada partit o candidatura) o bé en percentatge sobre vots emesos, sobre vots vàlids, sobre vots a candidatures o sobre el total de l'electorat o cens electoral.

El percentatge de vots vàlids és la dada més habitual que indica el pes que té cada partit o coalició respecte als altres que es presenten. Quan el percentatge de vots en blanc és molt petit no hi sol haver grans diferències entre el percentatge sobre el total de vots vàlids i el percentatge sobre el total de vots a candidatures. El percentatge sobre el total d'electors del cens indica el grau de penetració de la candidatura en l'electorat. La taula 2 ofereix un exemple de presentació dels resultats d'una elecció.

Taula 2. Resultats electorals en la província de Barcelona (eleccions generals de 2000) (dades actualitzades a l'annex)

Candidatures	Vots	% sobre vots vàlids	% sobre cens
Partit dels Socialistes de Catalunya	909.601	35,5	22,6
Convergència i Unió	673.558	26,3	16,7

Font: elaboració pròpia a partir de dades del Ministeri de l'Interior.

Candidatures	Vots	% sobre vots vàlids	% sobre cens
Partit Popular	602.777	23,5	14,9
Esquerra Republicana de Catalunya	131.114	5,1	3,3
Iniciativa per Catalunya-Verds	103.778	4,1	2,6
Esquerra Unida i Alternativa	64.111	2,5	1,6
Els Verds-Grup Verd	14.922	0,6	0,4
D'altres	25.161	0,3	0,6
En blanc	36.486	1,4	0,9
Total	2.561.508	100	
Cens	4.033.017	%	
Votants	2.572.428	63,8	Sobre cens
Abstenció	1.460.589	36,2	Sobre cens
Vots vàlids	2.561.508	99,6	Sobre votants
Vots nuls	10.920	0,4	Sobre votants
Vots a candidatures	2.525.022	98,6	Sobre vàlids
Vots en blanc	36.486	1,4	Sobre vàlids

Font: elaboració pròpia a partir de dades del Ministeri de l'Interior.

Reflexió sobre la participació a Espanya

La diferència entre vots vàlids (que inclouen els vots en blanc) i vots a candidatures (que no els inclouen) pot ser molt important. El 1993, el CDS va obtenir a Madrid 93.347 vots (el 3,02% dels vots a candidatures). Segons la fórmula de repartiment d'escons, li hauria correspost un diputat. Tanmateix, el percentatge sobre vots vàlids era 2,99%, inferior a la barrera electoral del 3% que estableix la llei, per la qual cosa no va poder obtenir representació.

De vegades resulta útil agrupar els partits i candidatures en blocs. Aquests blocs són definits per les línies de clivelles que defineixen els sistemes de partits.

Una de les clivelles més importants és el que distingeix partits d'esquerra i de dreta. En l'exemple anterior, PSC, IC, ERC, EUiA i Els Verds constitueixen el bloc de partits que representen la banda esquerra de la clivella, mentre que CiU i PP se'n situen a la dreta. L'agrupació de partits en blocs es pot fer d'acord amb altres línies de ruptura, com la que distingeix partits nacionalistes i regionalistes dels partits d'àmbit estatal. La força electoral de cada bloc es representa a la taula 3.

Vegeu també

En el mòdul "Posició social i vot" s'explica què són les clivelles i com influeixen en la configuració dels partits i en el comportament electoral.

Taula 3. Resultats electorals en la província de Barcelona per blocs de partits (eleccions generals de 2000) (dades actualitzades a l'annex)

Candidatures	Vots	% sobre vots vàlids	% sobre cens
Clivella esquerra/dreta			
Vots de dreta (PP,CiU)	1.276.335	49,8	31,6
Vots d'esquerra (PSC, ERC, IC-V,V, EUiA)	1.223.526	47,8	30,5
D'altres i en blanc	61.647	1,7	1,5
Clivella nacional			
Vots a partits nacionalistes (CiU, ERC)	804.672	31,4	20,0
Vot a partits no nacionalistes (PSC, PP, EUiA, IC-V, V)	1.695.189	66,2	42,1
D'altres i en blanc	61.647	1,7	1,5

Font: elaboració pròpia a partir de dades del Ministeri de l'Interior.

En els estudis en què es comparen diversos resultats (per exemple, diversos districtes o diverses convocatòries electorals) l'anàlisi de la distribució del vot en termes de percentatge en taules com l'anterior pot resultar una cosa pesada (imaginem la taula 3 repetida per als cinquanta-dos districtes electorals que hi ha a Espanya!). Per això és útil emprar algunes mesures per a resumir la distribució dels vots entre les diferents candidatures o partits, com els resultats per blocs que ja s'han vist o les mesures de concentració i la fragmentació que s'analitzen en el subapartat 3.2. També és recomanable emprar mapes i gràfics: algunes d'aquestes possibilitats s'exploren en el subapartat 3.3.

Mapes i gràfics

A l'hora de presentar una anàlisi sobre els resultats de l'elecció, taules, mapes i gràfics faciliten molt la tasca i permeten de fer una exposició més clara, ordenada i amena. Mentre que les taules són adequades per a presentar informació detallada relativa als resultats electorals en poques unitats (les taules sobrecarregades de dades no són útils per a transmetre el resultat d'una anàlisi), els mapes permeten de reflectir la distribució del vot en múltiples unitats territorials (municipis, districtes, regions, països). Els gràfics (diagrames de línies, histogrames, etc.) són especialment recomanables per a analitzar canvis en el temps.

3.2. Fragmentació i concentració

La concentració i fragmentació del vot indica en quina mesura els vots dels electors es concentren en poques opcions polítiques o, per contra, es distribueixen entre moltes.

Vegeu també

En el mòdul "Posició social i vot" hi ha activitats per a l'elaboració de mapes a partir de dades electorals amb ajuda de l'Excel. El programa Excel és molt utilitzat en l'anàlisi descriptiva de resultats electorals perquè permet d'elaborar taules, mapes i gràfics amb facilitat.

Els indicadors de concentració i fragmentació són especialment útils per a comparar les eleccions de diferents països, districtes o eleccions. D'una manera molt sintètica, ens donen informació sobre la distribució del vot, encara que, lògicament, no tanta com una taula en la qual es reculli el resultat obtingut per cada partit.

3.2.1. Concentració

La concentració del vot és el percentatge del total de vots que sumen els dos partits més votats.

Quan els dos partits més votats concentren tots els vots, el nivell de concentració assoleix el màxim (100%). Quan el vot es distribueix entre molts partits (per exemple, cent) que aconsegueixen tots aproximadament el mateix suport (un 1%), el nivell de concentració assoleix el nivell mínim (un 2%).

Encara que és un indicador senzill i intuïtiu, la concentració només té en compte els dos partits més votats i, per tant, no permet de diferenciar entre situacions com les reflectides en l'exemple de la taula 4, en la qual el país J té una distribució del vot més concentrada que el país K, i tot i així, tots dos presenten el mateix nivell de concentració (75%):

L'índex de concentració del vot es calcula segons l'expressió següent, on A i B són els dos partits més votats:

$$\text{Concentració} = (\% \text{ vot A}) + (\% \text{ vot B})$$

Taula 4. Exemple de concentració, fragmentació i nombre efectiu de partits segons diferents distribucions del vot

(% de vot)	País J	País K	País L	País M
Partit A	40	40	27	20
Partit B	35	35	22	20
Partit C	25	10	20	20
Partit D	-	10	15	20
Partit E	-	5	14	20
Partit F	-	-	4	-
Concentració	75	75	49	40
Fragmentació	0,66	0,70	0,8	0,8
NEP electorals	2,3	3,3	5	5

Font: elaboració pròpia a partir de dades fictícies.

3.2.2. Fragmentació

L'índex de fragmentació o fraccionalització (Rae) té en compte tant el nombre com el volum dels partits. Representa la probabilitat que, en elegir dos votants a l'atzar, aquests es decantin per partits diferents.

Com que és una probabilitat, el valor d'aquest índex està restringit entre 0 i 1. El valor mínim, 0, indica que és impossible que dos electors votin diferents partits, cosa que només és possible en una situació de partit únic. El valor màxim, 1, reflecteix la situació imaginària en què cada elector vota per un partit diferent. A la pràctica, tanmateix, l'índex de fragmentació oscil·la entre 0,5 (una situació de bipartidisme perfecte) i 0,9, aproximadament.

L'índex de fragmentació del vot, tal com el proposa Rae, es calcula a partir de l'expressió següent, on v_i representa la proporció de vots de cada partit sobre un valor total d'1:

$$\text{Fragmentació} = F = 1 - \sum (v_i)^2$$

En l'exemple de la taula 4, l'índex de fragmentació distingeix entre el país J (menys fragmentat) i el país K (més fragmentat) i, per tant, reflecteix millor el grau de distribució del vot que l'índex de concentració.

3.2.3. Nombre efectiu de partits

El nombre efectiu de partits (Laakso i Taagepera) és un altre indicador del grau de fragmentació del vot. Es calcula de manera molt similar a l'índex de fragmentació, però s'interpreta d'una manera més intuïtiva com el nombre de partits imaginaris de la mateixa mida que donarien lloc al mateix grau de fragmentació.

El **nombre efectiu de partits**, tal com el proposen Laakso i Taagepera, es calcula a partir de l'expressió següent, en la qual v_i representa la proporció de vots de cada partit (sobre un total d'1) i F , l'índex de fragmentació:

$$\text{Nombre efectiu de partits} = NEP = 1/\sum (v_i)^2 = 1/(1 - F)$$

Lectura complementària

Sobre l'índex de fragmentació, podeu consultar l'obra següent:

D. Rae (1971). *Leyes electorales y sistema de partidos políticos* (pàg. 47-89). Madrid: Ediciones CITEP.

Lectura complementària

Sobre l'indicador del nombre efectiu de partits, podeu consultar l'obra següent:

M. Laakso; R. Taagepera (1979). "Effective number of parties: A measure with application to West Europe". *Comparative political studies* (vol. 12, pàg. 3-27).

Per a una manera alternativa d'explicar partits vegeu:

J. Molinar (1991). "Counting the number of parties: an alternative index". *American political science review* (vol. 85, pàg. 1383-1391).

Així, a partir de les dades de l'exemple de la taula 4 s'observa que en el país L hi ha un grau de fragmentació relativament elevat ($F = 0,8$), que es correspon amb un nombre efectiu de partits també relativament elevat ($NEP = 5$). El país M presenta una distribució del vot imaginària, amb la mateixa fragmentació i el mateix nombre efectiu de partits que en el país L, on els cinc partits són iguals.

A la taula 5 s'observa de manera detallada com s'ha de calcular l'índex de fragmentació i el nombre efectiu de partits. S'ha de tenir en compte que tots dos es poden calcular amb referència als resultats electorals (proporció de vots) o amb referència a la composició del parlament que en resulta (proporció d'escons).

Taula 5. Càlcul de la fragmentació i nombre efectiu de partits electorals (districte de Madrid, eleccions generals 2000) (dades actualitzades a l'annex)

Candidatures	v_i	v_i^2
PP	0,525	0,276
PSOE	0,331	0,109
IU	0,091	0,008
GIL	0,011	0,000
Els Verds	0,008	0,000
Els Verds -C. de Madrid	0,007	0,000
D'altres	0,001	0,000
		$\Sigma v_i^2 = 0,394$ $NEP = 1/\Sigma v_i^2$
		$F = 1 - \Sigma v_i^2 = 0,61$ $NEP = 1/(1 - F) = 2,5$

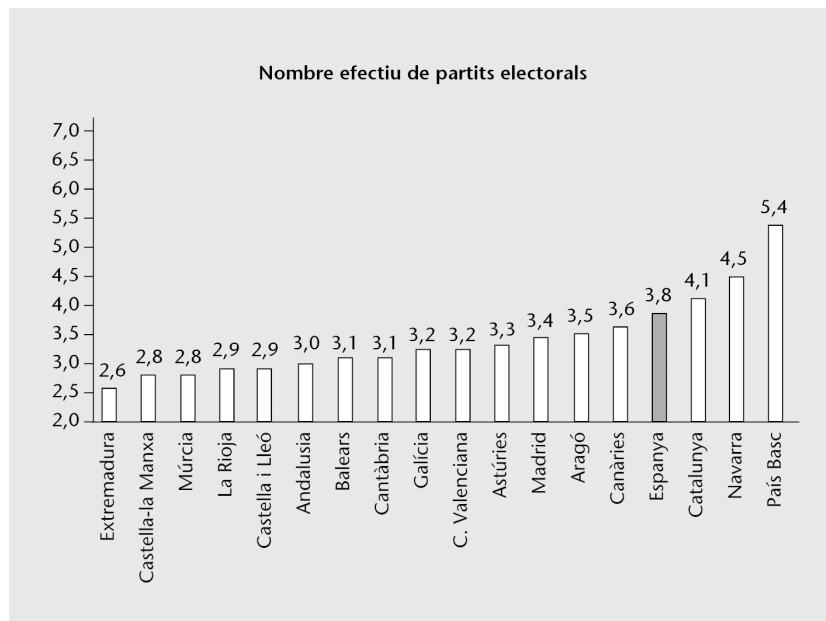
Font: elaboració pròpia a partir de dades del Ministeri de l'Interior.

La utilitat d'aquests indicadors electorals es veu més clarament quan s'han d'analitzar múltiples resultats electorals. En el gràfic 1 es recull el nombre efectiu de partits en eleccions generals per a cada una de les comunitats autònomes. L'índex ens permet de diferenciar clarament aquelles comunitats en les quals el vot es concentra entre pocs partits (com ara Extremadura, Castella-la Manxa, Múrcia, la Rioja o Castella i Lleó, amb un nombre efectiu de partits inferior a tres), enfront d'aquelles comunitats en les quals el vot es dispersa entre moltes més opcions, això és: Catalunya (4,1), Navarra (4,5) i el País Basc (5,4).

Fragmentació electoral i parlamentària

La diferència entre la fragmentació electoral i la parlamentària (o entre el nombre efectiu de partits electorals i parlamentaris) és conseqüència del sistema electoral. Com més proporcional sigui aquest, menys diferència hi haurà entre una i una altra.

Gràfic 1. Fragmentació del vot a Espanya (dades actualitzades a l'annex)

Font: elaboració pròpia a partir de dades de P. Oñate i F. Ocaña (1999). *Análisis de Datos Electorales*. Madrid: CIS. Les dades són mitjanes del període 1977-1996.

3.3. Canvis entre eleccions: transferència de vots i volatilitat

Un element de referència fonamental en analitzar els resultats d'unes eleccions és el resultat de la convocatòria anterior, ja que les eleccions se situen necessàriament no solament en un context determinat, sinó també en un continu temporal.

Els canvis poden afectar dos aspectes:

- 1) Els resultats electorals, és a dir, el percentatge de vot que obté cada partit; aquests canvis poden respondre a factors conjunturals.
- 2) Les bases de suport dels partits, és a dir, el tipus d'electors que vota cada partit; aquests canvis solen respondre a factors més a llarg termini.

La taula 6 presenta quatre tipus ideals d'eleccions segons els dos tipus de canvi esmentats.

Taula 6. Tipus d'eleccions segons l'estabilitat i el canvi en els resultats i les bases de suport

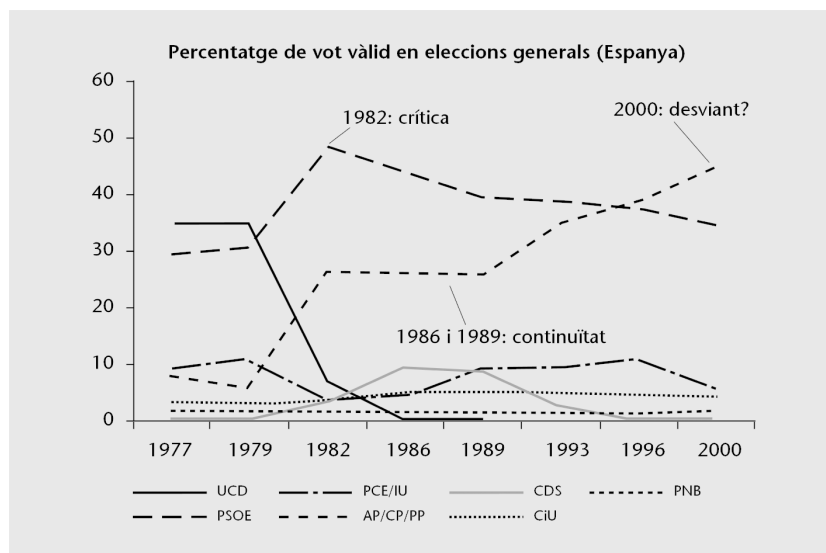
	Canvi en el resultat	Continuïtat en el resultat
Canvi en les bases de suport	Eleccions crítiques	Eleccions de conversió
Estabilitat en les bases de suport	Eleccions desviades	Eleccions de continuïtat

Font: M. Harrop i W. Miller (1987). *Elections and voters* (pàg. 79). *A comparative introduction*. Nova York: New Amsterdam Books.

En les **eleccions crítiques** (Key, 1955) o de **realineament** canvien tant les bases de suport dels partits com els seus resultats. Només es poden definir d'aquesta manera quan es confirma el canvi de tendència en eleccions posteriors. Per tant, són eleccions que tenen conseqüències a llarg termini. Les eleccions generals de 1982 es poden considerar, en el cas espanyol, el millor exemple d'una elecció crítica.

Per contra, en les **eleccions de continuïtat** es produeixen pocs canvis, tant pel que fa al resultat com pel que fa a les bases de suport dels partits. És important tenir en compte que les eleccions crítiques són l'excepció, mentre que les eleccions de continuïtat (també anomenades *eleccions normals*) són la regla. Per tant, la majoria de les eleccions són de continuïtat (en el cas espanyol, destaquen les de 1986 i 1989).

Gràfic 2. Eleccions a Espanya: crítiques, desviades i de continuïtat (dades actualitzades a l'annex)

Font: elaboració pròpia a partir de dades del Ministeri de l'Interior (tant per cent de vot vàlid en eleccions generals).

En les **eleccions desviades** canvien els resultats d'alguns partits, però no les seves bases de suport. Normalment es deuen a factors conjunturals com un candidat, la situació econòmica o escàndols de corrupció. Les eleccions de 2000 es podrien considerar un exemple d'eleccions desviades, si les eleccions de 2004 fossin unes **eleccions de restitució**; és a dir, que implicaran una tornada a una situació més similar a la de 1996 pel que fa a la distribució de vots entre partits.

Finalment, en les **eleccions de conversió** canvien les bases de suport dels partits, però no el seu resultat electoral. Això és possible ja que els resultats agregats poden no reflectir canvis simultanis en l'opció de vot dels electors entre partits: els partits poden romandre estables en els seus resultats, però els seus electors es poden tornar cada vegada més heterogenis. És el que succeeix amb alguns partits socialistes i socialdemòcrates, que mantenen els seus nivells de

Terratrèmols electorals

L'expressió fa referència a eleccions en què els resultats comporten un tomb radical respecte a les anteriors. El cas de l'elecció danesa de 1973 o la italiana de 1994 són alguns exemples de terratrèmols electorals.

Vegeu també

En el mòdul "Posició social i vot" s'aprofundeix en la qüestió relativa al canvi a les bases socials dels partits.

suport relativament estables, però han vist canviar la seva base electoral: els treballadors manuals s'han reduït i, en canvi, han augmentat els treballadors del sector públic.

Un indicador del grau de canvi que implica el resultat d'una elecció respecte a l'anterior és l'índex de **volatilitat electoral**. Aquest índex indica els canvis mínims que s'han hagut de produir entre les dues eleccions perquè es verifiqui el resultat de la segona respecte a la primera.

En el cas d'una estabilitat perfecta entre dues eleccions la volatilitat total és 0, però això no vol dir que no hi hagi hagut canvis en diferents direccions que es cancel·lin entre ells, de manera que els percentatges globals romanen estables. Per tant, l'índex de volatilitat serveix únicament per a analitzar canvis nets en els resultats dels partits, però no per a estimar canvis en la seva base electoral (és a dir, canvis en el tipus d'electors que els voten).

L'**índex de volatilitat electoral** es calcula a partir de l'expressió següent, on V_{i1} és el percentatge de vots del partit I en l'elecció 1 i V_{i2} és el percentatge de vots del mateix partit en l'elecció següent:

$$\text{Volatilitat total} = VT = \sum |(V_{i2} - V_{i1})|/2$$

Taula 7. Càlcul de la volatilitat electoral (dades actualitzades a l'annex)

1982	% vots 1979	% vots 1982	Diferència	Diferència
UCD	35,0	6,8	-28,2	28,2
PSOE	30,5	48,4	17,9	17,9
PCE	10,8	4,0	-6,8	6,8
AP	6,0	26,5	20,5	20,5
CDS	0,0	2,9	2,9	2,9
CiU	2,7	3,7	1,0	1,0
PNB	1,5	1,9	0,4	0,4
EE	0,5	0,5	0,0	0,0
ERC	0,7	0,7	0,0	0,0
HB	1,0	1,0	0,0	0,0
PAR	0,2	0,0	-0,2	0,2
D'altres	11,1	3,6	-7,5	7,5
Suma =				85,4
Volatilitat total =				42,7

1996	% vots 1993	% vots 1996	Diferència	Diferència
PSOE	38,8	37,5	-1,3	1,3
IU	9,6	10,6	1,0	1,0
PP	34,8	38,9	4,1	4,1
CDS	1,8	0	-1,8	1,8
CiU	4,9	4,6	-0,3	0,3
PNB	1,2	1,3	0,1	0,1
EA	0,6	0,5	-0,1	0,1
ERC	0,8	0,7	-0,1	0,1
HB	0,9	0,7	-0,2	0,2
PAR	0,6	0	-0,6	0,6
UV	0,5	0,4	-0,1	0,1
BNG	0,5	0,9	0,4	0,4
CC	0,9	0,9	0,0	0,0
D'altres	4,1	3,2	-0,9	0,9
Suma =				11,0
Volatilitat total =				5,5

Font: elaboració pròpia a partir de dades del Ministeri de l'Interior.

En la volatilitat total que es produeix entre eleccions hi poden incidir factors com el sistema electoral, el format del sistema de partits, la distància ideològica i política entre partits o el grau d'encapsulament de les clivelles polítiques. En sistemes electorals proporcionals, amb molts partits polítics poc diferenciats i clivelles poc definides, és més probable que es produeixin canvis en l'opció de vot dels electors entre una elecció i una altra.

Si en parlar de l'orientació del vot s'indicava que els resultats electorals es poden presentar agrupats per blocs de partits (dreta enfront d'esquerra, nacionalistes enfront de no nacionalistes), també la volatilitat es pot calcular entre blocs:

$$\text{Volatilitat total} = \text{Volatilitat entre blocs} + \text{volatilitat intrablocs}$$

Per a aquesta expressió, la volatilitat entre blocs es calcula d'acord amb l'expressió següent, en què B_{i1} representa el percentatge de vots del bloc i en l'elecció 1 i B_{i2} el percentatge de vots del mateix bloc en l'elecció següent:

$$\text{Volatilitat entre blocs} = VB = \sum |B_{i2} - B_{i1}| / 2$$

Així mateix, la volatilitat intrablocs obeeix a l'expressió següent, en què VT és la volatilitat total i VB és la volatilitat entre blocs:

$$\text{Volatilitat intrablocs} = VIB = VT - VB$$

Clivelles encapsulades

Les clivelles polítiques s'encapsulen quan produeixen una divisió profunda en grups socials diferenciats i segmentats entre els quals no hi ha pràcticament contacte.

Vegeu també

Hem parlat de l'orientació del vot en el subapartat 3.1 d'aquest mòdul.

Taula 8. Càlcul de la volatilitat entre blocs esquerra/dreta (dades actualitzades a l'annex)

2000	% vots 1996	% vots 2000	Diferència	Diferència
Dreta	50	56	6	6
Esquerra	50	44	-6	6
Suma =				12
Volatilitat entre blocs =				6

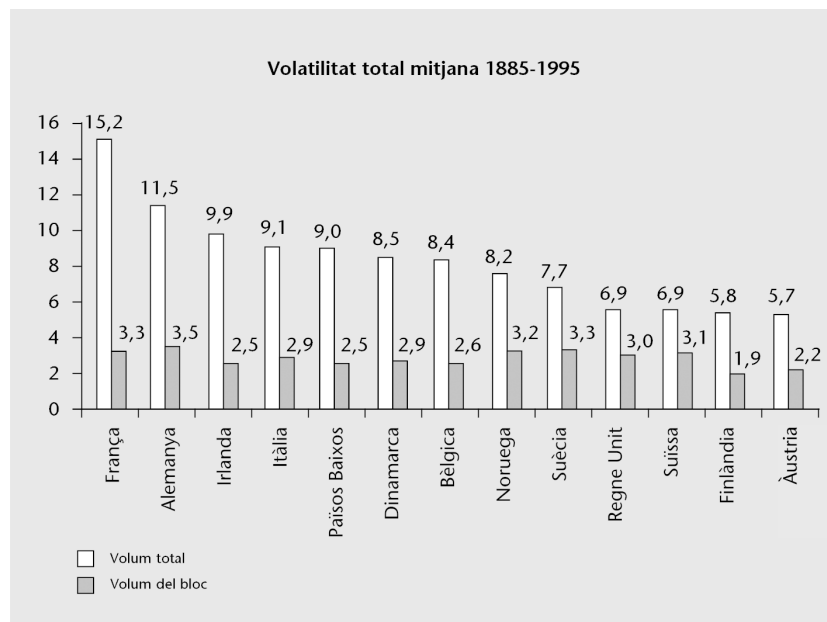
Aquests blocs de partits són definits per les clivelles, línies de fractura social com la religió o la classe social que es reflecteixen en alineaments electorals. De vegades, les clivelles són profundes i tancades i els moviments que es produeixen entre una elecció i la següent es fan entre partits del mateix bloc sense que hi hagi intercanvi de vots entre els dos blocs. En aquests casos es diu que la clivella constitueix una dimensió d'identitat. Altres vegades, les clivelles estan menys definides i són més obertes, cosa que es reflecteix en un intercanvi més gran de vots entre els blocs i indica que la clivella és una unitat de quantificació de la competició entre partits.

Vegeu també

En el mòdul 4, "Posició social i vot", s'analitza amb detall el concepte de clivella i les seves implicacions per al comportament electoral.

Els canvis que es produeixen entre dues eleccions es poden situar dins el mateix bloc (volatilitat intrablocs), o abastar diversos blocs diferents (volatilitat entre blocs).

Gràfic 3. Volatilitat a Europa (1885-1995) (dades actualitzades a l'annex)

Font: elaboració pròpia a partir d'S. Bartolini i P. Mair (1990). *Identity, competition and electoral availability* (pàg. 73 i 77). Cambridge: Cambridge University Press.

La inestabilitat dels anys 1970

En general, el comportament electoral a Europa és relativament estable, almenys fins als anys setanta (la volatilitat total mitjana se situa entorn del 7%). Les eleccions amb elevada volatilitat es concentren en països com França als anys cinquanta o Alemanya als anys trenta. Als anys setanta l'estabilitat deixa lloc al canvi pràcticament a tot Europa: a Noruega, la qüestió de la incorporació a la UE va trencar la unitat dels partits tradicionals, al Regne Unit apareixen partits nacionalistes, a Bèlgica els moviments nacionalistes provoquen clivelles en els partits tradicionals, als Països Baixos els partits religiosos es veuen forçats a unir-se per a reduir l'efecte de les seves pèrdues electorals, a Dinamarca

el nombre de partits amb presència en el parlament es va multiplicar per dos el 1973. El nivell de volatilitat es redueix lleugerament als anys vuitanta.

S'ha de tenir en compte que l'índex de volatilitat subestima el canvi total que es produeix entre dues convocatòries perquè no té en compte els canvis que es puguin produir entre partits que es cancel·len entre ells, ni l'abstenció, ni els nous votants.

A partir de dades de sondeig es poden analitzar transferències entre partits entre una elecció i una altra amb més precisió. Si analitzem les transferències de vot que es produeixen entre les eleccions generals espanyoles de 1996 i 2000, a partir dels resultats observem que la volatilitat total és de 9,1. Tanmateix, si analitzem dades de sondeig es pot apreciar que almenys el 27,4% dels electors van canviar el seu vot en les eleccions de 2000 respecte a 1996 (excloent-ne nous votants). A més, és possible analitzar en quina direcció es produeixen les transferències, com reflecteix la taula 9.

Taula 9. Vot el 2000 segons record de vot el 1996 (percentatge sobre total) (dades actualitzades a l'annex)

1996	2000					
	PP	PSOE	IU	D'altres i blanc	No va votar	Total
PP	29	1	0,1	1	2	33
PSOE	4	19	0,5	2	3	29
IU	1	1	3,1	1	1	7
D'altres i en blanc	1	1	0,5	7	2	12
No va votar	2	1	0,3	2	8	13
Sense edat	2	2	0,4	1	2	7
Total	39	25	5	14	18	100

Font: elaboració pròpia a partir de dades de l'estudi 2384 del CIS.

3.4. Competició i competitivitat

Els termes *competició electoral* i *eleccions competitives* s'utilitzen amb diferents significats. Segons Bartolini (1999), podem distingir almenys quatre dimensions diferents dins el concepte de competició electoral:

- Obertura del mercat electoral.
- Disponibilitat dels electors per a votar diferents partits.
- Diferenciació de les alternatives polítiques.
- Vulnerabilitat electoral del partit en el govern.

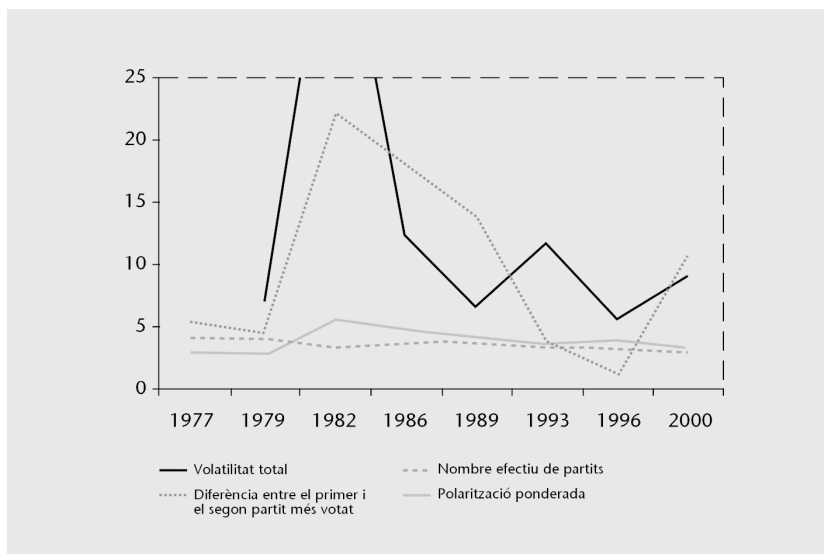
Lectura complementària

L'estudi dels subpartats següents es pot complementar amb la lectura d'aquesta obra:

S. Bartolini (1999). "Collusion, competition and democracy". *Journal of Theoretical Politics* (vol. 11, núm. 4, pàg. 435-470).

La competició electoral a Espanya

Gràfic 4. Quatre dimensions de la competició en les eleccions generals espanyoles (dades actualitzades a l'annex)

Font: elaboració pròpia.

Les quatre dimensions de la competició electoral (obertura del mercat electoral, disponibilitat dels votants, diferenciació dels partits i competitivitat) varien de manera independent en la realitat.

El gràfic presenta la seva evolució en les vuit eleccions generals espanyoles: mentre que la polarització i el nombre efectiu de partits es mantenen relativament estables al llarg del temps, tant la volatilitat com la competitivitat canvien notablement. La variació s'explica en gran manera per l'elecció crítica de 1982, en què el canvi respecte a la convocatòria anterior va ser de tal magnitud que s'ha arribat a parlar de "volatilitat de partits més que de volatilitat d'electors". En aquesta elecció la distància del partit guanyador (PSOE) respecte al competidor següent (AP) va ser la més gran que s'ha produït mai en eleccions generals.

A continuació examinem cadascun d'aquests conceptes breument.

3.4.1. Obertura del mercat electoral

En parlar d'"eleccions lliures, justes i competitives" se sol fer referència a eleccions en les quals hi ha hagut llibertat per a competir pel vot dels ciutadans i cap alternativa no ha estat proscribida. Per tant, un primer element de la competició electoral i també del pluralisme polític és l'obertura de l'entrada al mercat electoral. Quan aquesta entrada està restringida, la competició es restringeix. Quan l'entrada s'obre per complet, es pot produir una elevada fragmentació per un excés d'alternatives polítiques.

El grau de fragmentació electoral es pot considerar un indicador d'aquest primer component de la competició.

3.4.2. Disponibilitat dels electors per a votar diferents partits

Un segon element de la competició implica que els electors estiguin disposats a deixar-se convèncer pels partits. Si tots els electors tenen preferències electorals profundes i definitives per un partit determinat, els altres partits no po-

Vegeu també

En el mòdul "Eleccions, sistema de partits i comportament electoral a Espanya" de l'assignatura *Sistema polític espanyol* s'analitzen més en detall aquestes dimensions per al cas espanyol.

den competir pel seu vot. Això succeeix quan l'estructura de clivelles marca profundament un electorat, de manera que una persona vota sempre i durant tota la seva vida segons la seva classe social, la seva religió, la seva llengua, etc. Per contra, quan els electors no estan encapsulats d'aquesta manera, poden canviar d'opció política entre una elecció i una altra, i convertir-se en electors pels quals competeixen els diferents partits.

El **grau de volatilitat electoral**, que indica canvis entre eleccions, es pot considerar un indicador d'aquest segon component de la competició electoral.

3.4.3. Diferenciació de les alternatives polítiques

Fins i tot si el mercat polític és obert i els electors estan disposats a considerar votar per diferents partits, és possible que aquests últims no vulguin competir entre ells. La competició també implica que les diferents opcions polítiques estiguin clarament diferenciades i que els electors percebin aquestes diferències. A vegades, tanmateix, els partits tenen posicions poc clares o poc diferenciades perquè en algunes qüestions la posició és comuna a tots, o perquè s'arriba a reduir l'enfrontament per un procés de cartelització, o fins i tot perquè el mateix partit inclou posicions diverses en diferents nivells. En l'altre extrem, un excés de diferenciació pot conduir a una excessiva polarització.

En aquest cas poden utilitzar-se com indicadors de diferenciació la **ubicació ideològica** dels diferents partits tal com els electors la perceben (a partir de dades de sondeig), o bé la informació obtinguda a partir dels programes electorals dels partits o de judicis d'experts.

Polarització del sistema de partits

La polarització fa referència a la distància ideològica entre partits dins un sistema. Hi ha diverses maneres de modelitzar-la, però una de les més comunes és calcular la distància que hi ha entre els dos partits més extrems:

$$\text{Polarització} = \text{Posició A} - \text{Posició B}$$

on *Posició A* representa la ubicació ideològica del partit A en una escala.

Perquè la polarització no resulti esbiaixada per la presència de partits extremistes, però molt minoritaris, es pot calcular la polarització ponderada, que incorpora el pes electoral de cada partit:

$$\text{Polarització ponderada} = \text{Posició A} \cdot V_A - \text{Posició B} \cdot V_B$$

on V_A i V_B són la proporció de vots que obté cada partit, sobre un valor total d'1.

Lectura complementària

Sobre la polarització, podeu consultar l'obra següent:

G. Sani; G. Sartori (1983). "Polarization, fragmentation and competition in Western democracies". A: H. Daalder; P. Mair (ed.). *Western European party systems. Continuity and change*. Londres: Sage.

3.4.4. Vulnerabilitat electoral del partit en el govern

Finalment, una quarta dimensió de la competició electoral implica que el partit o partits que estan en el govern estiguin en una situació de vulnerabilitat; és a dir, que hi ha possibilitats d'alternança política percebudes tant pels partits com pels electors. Quan es parla d'unes eleccions fortament competitives es fa referència precisament a aquesta circumstància (es percep la probabilitat que el govern perdi les eleccions) o que el resultat de l'elecció és incert. Per contra, quan no es percep cap amenaça de derrota per al govern o el resultat és molt previsible, es parla d'unes eleccions poc competitives.

La **competitivitat** s'ha mesurat de moltes altres maneres, com la proporció del vot obtinguda pel partit més votat o la diferència en el percentatge de vots entre els dos partits o candidats més votats.

Aquesta última dimensió de la competició resulta més útil i fàcil d'interpretar en sistemes bipartidistes com el nord-americà o gairebé bipartidistes com el britànic. En sistemes multipartidistes, la diferència entre el primer i el segon partit més votat no indica necessàriament el grau d'incertesa de l'elecció. També s'ha criticat que com a indicador del grau d'incertesa d'una elecció es prenguin dades relatives als seus resultats. Si la competitivitat és una percepció anterior a l'elecció, a l'hora d'analitzar-la s'han d'emprar indicadors també previs, com les estimacions de resultats elaborats pels instituts demoscòpics.

En altres paraules, una elecció es pot percebre com a competitiva i donar un resultat amb un clar vencedor per un ampli marge d'avantatge. A la inversa, una elecció previsible pot finalment produir un resultat sorprenent.

Resum

En aquest mòdul s'han repassat alguns aspectes importants que han de ser tinguts en compte a l'hora d'analitzar el comportament electoral.

En primer lloc, s'ha destacat el rol de les eleccions en els sistemes polítics democràtics. El procés de democratització (l'ampliació dels drets polítics, i especialment del vot, la regulació i estandardització de les regles electorals, i l'eliminació de la corrupció i la intimidació dels processos electorals) es porta a terme a Europa al llarg de tot el segle XIX i part del XX a ritme diferent, segons els països. Avui en dia, les eleccions constitueixen un element central en les democràcies desenvolupades que permet d'articular la representació i seleccionar governs i aporta la legitimitat necessària per al sistema.

En segon lloc, s'han presentat algunes qüestions metodològiques que han de ser tingudes en compte a l'hora d'analitzar el comportament electoral. És important tenir clar quina és la unitat d'anàlisi que interessa o que es pot estudiar (electors, districtes, eleccions, països), el tipus d'anàlisi que es planteja (descriptiu o explicatiu) i el tipus de dades que s'utilitzaran (enquestes, dades contextuais, resultats oficials), ja que cadascuna pot presentar diferents problemes, i de manera especial, l'enquesta.

Finalment, s'han presentat algunes eines que faciliten l'anàlisi descriptiva dels resultats electorals, especialment quan és necessari comparar els resultats de diferents eleccions, i que consisteixen en l'estudi de l'orientació del vot, la seva fragmentació, el seu canvi o l'estabilitat i la competició electoral.

Activitats

1. Sondejos i prediccions electorals

La taula A conté informació sobre tres estimacions de vot i els resultats electorals de les passades eleccions generals de 2000. Analitzeu el seu contingut tenint en compte les qüestions següents:

- Quines diferències s'aprecien entre les previsions i els resultats?
- Quines són les possibles fonts de l'error en les previsions?
- Quins factors s'haurien de tenir en compte a l'hora d'interpretar les dades d'un sondeig?

Taula A. Estimacions i resultats en les eleccions generals (12 de maig de 2000)

	El País		ABC		CIS		Resultats	
	% v	Escons	% v	Escons	% v	Escons	% v	Escons
PP	41,7	165-171	40,5	158-164	41,6	163-168	44,5	183
PSOE	37,6	131-139	36,7	138-144	36,6	138-143	34,1	125
IU	7,3	9-13	7,3	9-12	7,4	9-11	5,5	8
CiU	4,1	14-15	4,3	15-16	4,1	14-15	4,2	15
PNB	1,4	6-7	1,4	6-7	1,3	7	1,5	7
CC	1,0	4-5	1	4	0,8	4-5	1,1	4
BNG	1,3	4	1,2	3-5	1,1	1	1,3	3
ERC	1,0	1-2	0,8	1	0,9	3-4	0,8	1
IC	0,9	1	0,6	1	0,7	1-2	0,5	1
EA	0,5	1	0,5	1	0,4	1	0,4	1
% part. Nre. total Dates	74	15.000 25/2-2/3	74	15.600 25-29/2	72	24.000 11-28/2	70	
Empresa	Demoscopia		Ipsos-Eco Consultoria		CIS			

Font: elaboració pròpia a partir de dades publicades en premsa.

2. Eleccions lliures i justes

Efectueu una cerca a Internet sobre les eleccions presidencials nord-americanes de 2000. Analitzeu el context i les circumstàncies que van marcar el seu desenvolupament:

- Què caracteritza el sufragi en les eleccions presidencials nord-americanes?
- Quins problemes es van produir a l'hora d'escrutar els vots?
- Quina instància va dirimir finalment els problemes sorgits a l'hora d'establir un resultat definitiu de les eleccions?
- Quines conseqüències van tenir per al sistema polític nord-americà les circumstàncies que van envoltar aquesta elecció?

Taula B. Eleccions presidencials 2000 als Estats Units

	Nre. vots	% vots	Elec-tors**	N. estats
Albert Gore (Democratic Party)	50.996.116	48,4	266	21
George W. Bush (Republican Party)	50.456.169	47,9	271	30
D'altres*	3.874.040	3,5	0	0
Vots en blanc en el col·legi electoral			1	

* Ralph Nader (Green Party of the United States): 2,7%, Pat Buchanan (Reform Party): 0,4%, Harry Browne (Libertarian Party): 4%

** Es refereix als membres del col·legi electoral que elegeixen el president.

3. Fragmentació del vot i nombre efectiu de partits

a) Busqueu a Internet els resultats electorals de les últimes eleccions autonòmiques celebrades a Andalusia, Catalunya i al País Basc.

b) Calculeu l'índex de fragmentació electoral i el nombre efectiu de partits per a cadascun dels tres casos.

c) Compareu i analitzeu els resultats obtinguts.

4. Volatilitat electoral

a) Busqueu a Internet els resultats electorals de les eleccions generals de 1996 i 2000 a Espanya.

b) A partir de les dades, calculeu l'índex de volatilitat total, la volatilitat entre blocs i la volatilitat intrablocs.

c) Comenteu els resultats obtinguts.

5. Transferències de vots

Les taules de contingència C i D resumeixen el comportament dels electors en les eleccions generals de 1996 i 2000 a partir de l'estudi 2384 del CIS. Analitzeu les dades que contenen i responeu les preguntes que s'indiquen.

Taula C. Vot el 2000 segons record de vot el 1996 (percentatges sobre files)

1996	2000					Total
	PP	PSOE	IU	D'altres i blanc	No va votar	
PP	86	4	0,5	3	6.5	100
PSOE	14	66	3	7	10	100
IU	12	15	50	7	16	100
D'altres i blanc	12	7	5	60	16	100
No va votar	17	10	2	12	59	100
Sense edat	30	22	6	12	30	100
Total	40	24	5	13	18	100

La taula C presenta el grau de fidelitat dels votants de cada partit; reflecteix en quina mesura els votants de 1996 tornen a votar el 2000 les mateixes opcions. Analitzeu els aspectes següents:

- Què fan els votants de cada partit?
- Què fan els nous votants?
- Què fan els abstencionistes de 1996?

Taula D. Vot el 2000 segons record de vot el 1996 (percentatges sobre columnes)

1996	2000					Total
	PP	PSOE	IU	D'altres i blanc	No va votar	
PP	73	5	2	7	14	34
PSOE	10	76	16	15	16	28
IU	2	4	58	4	6	6
D'altres i blanc	3	3	10	55	11	11

1996	2000					Total
	PP	PSOE	IU	D'altres i blanc	No va votar	
No va votar	6	5	6	12	42	13
Sense edat	6	7	8	7	11	7
Total	100	100	100	100	100	100

La taula D presenta en quina mesura els electors de 2000 havien ja votat el partit que havien elegit el 1996.

- D'on vénen els votants de cada partit el 2000?
- Analitzeu la capacitat del PP, PSOE i IU per a captar votants d'altres partits.

Exercicis d'autoavaluació

1. No és una característica específica peculiar del vot com a forma de participació política...

- la universalitat d'accés.
- la igualtat d'influència.
- la confidencialitat i llibertat al seu exercici.
- la publicitat.

2. La confidencialitat i llibertat en l'acte de votar es refereix al fet...

- que el vot es considera un acte que forma part de la vida privada.
- que els polítics són responsables davant els electors.
- que gràcies al vot secret els electors no han de donar explicacions de l'orientació del seu vot.
- que el sufragi és universal, directe, secret, lliure i igual.

3. No és una funció de les eleccions...

- conferir representació.
- elegir govern.
- atorgar legitimitat.
- reduir el conflicte.

4. La fal·làcia ecològica consisteix en l'error que es deriva...

- d'analitzar els individus de manera aïllada del seu context.
- d'analitzar els resultats electorals a partir de dades oficials.
- d'extreure conclusions sobre els individus a partir de dades agregades.
- d'extreure conclusions sobre agregats a partir de dades individuals.

5. Les enquestes postelectorals són especialment útils...

- per a explicar el comportament dels electors segons les seves característiques individuals.
- per a explicar els resultats electorals.
- per a predir l'orientació del vot dels electors.
- per a analitzar la fragmentació electoral.

6. L'efecte *bandwagon* es refereix...

- a l'efecte que una enquesta preelectoral pot tenir sobre els polítics.
- a l'efecte que una enquesta preelectoral pot tenir sobre els votants en benefici del candidat guanyador.
- a l'efecte que una enquesta preelectoral pot tenir sobre els votants en perjudici del candidat guanyador.
- a l'efecte que una enquesta postelectoral pot tenir sobre l'investigador.

7. La concentració i la fragmentació...

- a) mesuren conceptes diferents.
- b) mesuren el mateix concepte amb la mateixa precisió.
- c) mesuren el mateix concepte, però la concentració és més precisa que la fragmentació.
- d) mesuren el mateix concepte, però la fragmentació és més precisa que la concentració.

8. Les eleccions generals de 1982 van ser unes eleccions...

- a) de continuïtat.
- b) de conversió.
- c) desviades.
- d) crítiques.

9. La volatilitat intrablocs és el canvi electoral que es produeix...

- a) entre dos blocs o grups de partits.
- b) dins els blocs o grups de partits.
- c) entre tots els partits entre dues convocatòries.
- d) respecte a un partit d'un bloc.

10. La polarització fa referència...

- a) a la distància en vots entre les dues forces polítiques més votades en un sistema de partits.
- b) a la distància ideològica entre les dues forces polítiques més extremes en un sistema de partits.
- c) a la distància en escons entre les dues forces polítiques majoritàries en un sistema de partits.
- d) a la distància entre els pols d'un sistema de partits.

Solucionari

Exercicis d'autoavaluació

1. d

d) Correcte. La resposta correcta és la d. La publicitat no tan sols no és una característica peculiar del vot com a forma de participació política, sinó que s'oposa al secret de vot. Les altres tres sí que són característiques peculiars del vot.

2. c

c) Correcte. La resposta correcta és la c. Gràcies al vot secret, els electors no han de donar explicacions de la seva elecció i, per tant, no són responsables davant de ningú del resultat de l'elecció.

3. d

d) Correcte. La resposta correcta és la d, ja que segons el que hem vist, conferir representació, elegir govern i atorgar legitimitat són funcions essencials de la democràcia. Les eleccions no tan sols no redueixen el conflicte, sinó que eventualment el poden incrementar. Tot i així, podríem considerar que les eleccions permeten d'articular o gestionar el conflicte social de manera que no es desbordi.

4. c

c) Correcte. La resposta correcta és la c. L'opció a es refereix a la fal·làcia individualista, mentre que en les opcions b i d no tenen per què produir-se errors.

5. a

a) Correcte. Les enquestes postelectorals en cap cas no serveixen per a predir un comportament que ja s'ha produït. La fragmentació del vot es pot analitzar a partir de resultats electorals i, per tant, no requereix dades d'enquesta. L'enquesta no és el millor mètode per a analitzar els resultats electorals, però sí per a explicar l'orientació del vot tenint en compte les característiques individuals. Per tant, la resposta correcta és la a.

6. b

b) Correcte. La resposta correcta és la b. L'efecte esmentat en l'opció c es denomina underdog. Per als altres dos efectes no tenim denominació (de moment).

7. d

d) Correcte. Tots dos índexs mesuren el mateix concepte: el grau de dispersió del vot entre diferents partits o candidatures. Tanmateix, l'índex de fragmentació ho fa de manera més precisa, ja que té en compte el nombre i la mida de cada partit (i no solament dels dos més grans, com la concentració). Per tant, l'opció correcta és la d.

8. d

d) Correcte. Les eleccions generals de 1982 van ser unes eleccions de canvi respecte a 1979, tant en resultats com en les bases de suport dels partits. Per tant, són el més semblant a unes eleccions crítiques i la resposta correcta és la d.

9. b

b) Correcte. L'opció a fa referència a la volatilitat entre blocs. L'opció c fa referència a la volatilitat total. L'opció d no té sentit. Per tant, l'opció correcta és la b.

10. b

b) Correcte. La resposta correcta és la b. La distància en vots o escons se sol utilitzar com a indicador del grau de competitivitat, no de polarització.

Glossari

anàlisi agregada *f* Anàlisi que pren com a unitat d'anàlisi agregades d'individus (barris, districtes, països, etc.). **sin.:** anàlisi ecològica, anàlisi macro

anàlisi ecològica *f* *Vegeu* anàlisi agregada.

anàlisi macro *f* *Vegeu* anàlisi agregada.

anàlisi multinivell *f* Anàlisi que té en compte simultàniament aspectes individuals i contextuals. **en** *cross-level analysis*

competició electoral *f* Concepte que fa referència a la lluita dels partits i candidats pel vot dels electors. Dins del concepte podem distingir diferents dimensions: l'obertura del mercat electoral, la disponibilitat dels electors per votar a diferents partits o candidatures, la vulnerabilitat electoral dels partits al govern i la diferenciació de les diferents opcions polítiques.

competitivitat *f* Concepte que es refereix a un estat de la competició en la qual és molt reduïda la distància entre els dos partits o candidats més votats.

concentració *f* Percentatge de vot que sumen els dos partits o candidatures més votades.

cross-level analysis *f* *Vegeu* anàlisi multinivell.

efecte bandwagon *m* Efecte de les enquestes preelectorals pel qual es reforça el vot del candidat guanyador.

efecte underdog *m* Efecte de les enquestes preelectorals pel qual es reforça el vot del candidat perdedor.

elecció crítica *f* Elecció en la qual canvia el resultat i les bases de suport als partits.

elecció de continuïtat *f* Elecció en la qual es manté tant el resultat com les bases de suport dels partits.

elecció de conversió *f* Elecció en la qual no canvia el resultat però sí les bases de suport dels partits.

elecció desviada *f* Elecció en la qual canvia el resultat però es mantenen les bases de suport dels partits.

elecció lliure i justa *f* Elecció en la qual es respecten requisits com la llibertat d'expressió, oposició i associació, sufragi universal, igual i secret, igualtat en l'accés dels candidats als recursos, informació plural i independent, absència de frau, manipulació i coacció i existència d'una instància independent per a dirimir els conflictes.

error mostral *m* Error aleatori que es desprèn de la probabilitat que la mostra no reflecteixi adequadament el que succeeix a l'univers.

fal·làcia ecològica *f* Error procedent d'assumir que les relacions que s'observen en l'àmbit agregat es mantenen en l'individual.

fal·làcia individualista *f* Error procedent d'analitzar els individus prescindint del context en el qual hi són.

fitxa tècnica *f* Conjunt de les característiques tècniques de l'enquesta (tipus d'entrevista, nombre d'entrevistats, criteris de selecció, marge d'error).

fragmentació *f* Índex que reflecteix la probabilitat que dos electors seleccionats a l'atzar votin dos partits diferents.

mandat imperatiu *m* Relació entre representant i representat segons la qual el primer depèn del criteri del segon a l'hora de prendre decisions.

mandat representatiu *m* Relació entre representant i representat segons la qual el primer és independent del segon a l'hora de prendre decisions.

mostra *m* Part de l'univers que observem a fi d'obtenir conclusions generals.

nombre efectiu de partits *m* Indicador del grau de fragmentació del vot en unes eleccions que representa el nombre de partits de la mateixa mida que donarien lloc a una fragmentació electoral equivalent a la registrada en l'elecció.

polarització *f* Distància ideològica entre els partits extrems d'un sistema.

selecció aleatòria *f* Procediment de selecció de casos pel qual totes les unitats que componen l'univers o la població tenen la mateixa probabilitat de formar part de la mostra.

sufragi censatari *m* Sistema pel qual el dret de vot està restringit a una part de la ciutadania segons la seva renda o patrimoni.

sufragi igual *m* Sistema pel qual el vot de tots els ciutadans té el mateix valor, independentment de les característiques del ciutadà que l'emet.

sufragi ponderat *m* Sistema pel qual el valor de cada vot és determinat per les característiques del ciutadà que l'emet.

sufragi universal *m* Sistema en el qual el dret de vot es reconeix a tots els ciutadans, independentment dels seus recursos i condició socioeconòmica. S'assoleix en l'Europa occidental en la segona meitat del segle XIX (masculí) i primera del XX (femení).

univers *m* Conjunt de casos (electors, ciutadans, països, etc.) les característiques dels quals ens interessa analitzar, però que no observem en la seva totalitat.

volatilitat electoral *f* Indicador del grau de canvi en l'orientació del vot que es produeix entre dues eleccions consecutives.

volatilitat entre blocs *f* Proporció de la volatilitat total que es dona entre dos blocs o grups de partits.

volatilitat intrablocs *f* Proporció de la volatilitat total que es dona dins un bloc o grup de partits.

vot nominal *m* Sufragi que s'expressa públicament (per oposició al vot secret).

Bibliografia

Bibliografia bàsica

Colomer, J. M. (2002). *Instituciones políticas* (especialment el cap. 2). Barcelona: Ariel.

Harrop, M.; Miller, W. (1987). *Elections and voters. A comparative introduction* (especialment el cap. 4). Nova York: New Amsterdam Books.

Bibliografia complementària

Andrés Orizo, F.; Roque, M. A. (2001). *Els catalans a l'enquesta europea de valors*. Barcelona: Proa / ICM.

Anduiza, E.; Crespo, I.; Méndez, M. (1999). *Metodología de la ciencia política*. Madrid: CIS ("Cuadernos Metodológicos", núm. 28).

Bartolini, S. (1999). "Collusion, competition and democracy". *Journal of theoretical politics* (vol. 11, núm. 4, pàg. 435-470).

Bartolini, S.; Mair, P. (1990). *Identity, competition and electoral availability*. Cambridge: Cambridge University Press.

Bosch, A.; Vallès, J. M. (1997). *Sistemas electorales y gobierno representativo*. Barcelona: Ariel.

Caramani, D. (2000). *The societies of Europe. Elections in Western Europe since 1815*. Londres: Macmillan.

Dalh, R. (1992). "La poliarquía". A: A. Batlle (comp.). *Diez textos básicos de ciencia política*. Barcelona: Ariel.

Dassonneville, R.; Hooghe, M. (2015). "Economic Indicators and Electoral Volatility. Economic Effects on Electoral Volatility in Western Europe, 1950-2013". *Comparative European Politics*.

Key, V. (1955). "A theory of critical elections". *Journal of politics* (vol. 17, pàg. 3-18).

King, A. (1980). "What do elections decide?". A: D. Butler; H. R. Penniman; A. Ranney (ed.). *Democracy at the polls*. Washington: American Enterprise Institute.

Laakso, M.; Taagepera, R. (1979). "Effective number of parties: A measure with application to West Europe". *Comparative political studies* (vol. 12, pàg. 3-27).

Mackenzie, W. J.; Rokkan, S. (1974). "Elecciones". *Enciclopedia internacional de las ciencias sociales*. Madrid: Aguilar.

Molinar, J. (1991). "Counting the number of parties: an alternative index". *American political science review* (vol. 85, pàg. 1383-1391).

Oñate, P.; Ocaña, F. (1999). *Análisis de datos electorales*. Madrid: CIS.

Rae, D. (1971). *Leyes electorales y sistema de partidos políticos*. Madrid: Ediciones CITEP.

Robinson, W. S. (1950). "Ecological Correlations and the Behavior of Individuals". *American sociological review* (vol. 15, pàg. 351-357).

Rokkan, S. (1961). "Mass suffrage, secret voting and political participation". *European journal of sociology* (núm. 2, pàg. 132-153).

Rose, R. (2000). *International encyclopedia of elections*. Londres: Macmillan.

Sani, G.; Sartori, G. (1983). "Polarization, fragmentation and competition in Western democracies". A: H. Daalder; P. Mair (ed.). *Western European party systems. Continuity and change*. Londres: Sage.

Annex

Taula 2. Resultats electorals a la província de Barcelona (eleccions generals 2016)

Candidatures	Vots	% sobre vots vàlids	% sobre cens
En Comú Podem-Guanyem el canvi (ECP)	694.315	26,3	16,8
Partit dels Socialistes de Catalunya (PSC)	444.812	16,8	10,8
Esquerra Republicana de Catalunya (ERC)	438.126	16,6	10,6
Partit Popular (PP)	357.759	13,5	8,7
Convergència Democràtica de Catalunya (CDC)	323.824	12,3	7,8
Ciutadans, Partit de la ciutadania (C's)	305.075	11,5	7,4
D'altres	58.941	2,2	1,4
En blanc	21.081	0,8	0,0
Total	2.643.933	100,0	
Cens	4.131.319	%	
Votants	2.659.818	64,4	Sobre cens
Abstenció	1.471.501	35,6	Sobre cens
Vots vàlids	2.643.933	99,4	Sobre votants
Vots nuls	15.885	0,6	Sobre votants
Vots a candidatures	2.622.852	99,2	Sobre vàlids
Vots en blanc	21.081	0,8	Sobre vàlids

Font: elaboració pròpia a partir de dades del Ministeri de l'Interior.

Taula 3. Resultats electorals a la província de Barcelona per blocs de partits (eleccions generals 2016)

Candidatures	Vots	% sobre vots vàlids	% sobre cens
Diferència esquerra/dreta			
Vots de dreta (PP, CDC, C's)	986.658	37,3	23,9
Vots d'esquerra (ECP, PSC, ERC)	1.577.253	59,7	38,2
D'altres i en blanc	80.022	3,0	1,4
Diferència nacional			

Font: elaboració pròpia a partir de dades del Ministeri de l'Interior.

Vots a partits nacionalistes (ERC, CDC)	761.950	28,8	18,4
Vots a partits no nacionalistes (ECP, PSC, PP, C's)	1.801.961	68,2	43,6
D'altres i en blanc	80.022	3,0	1,4

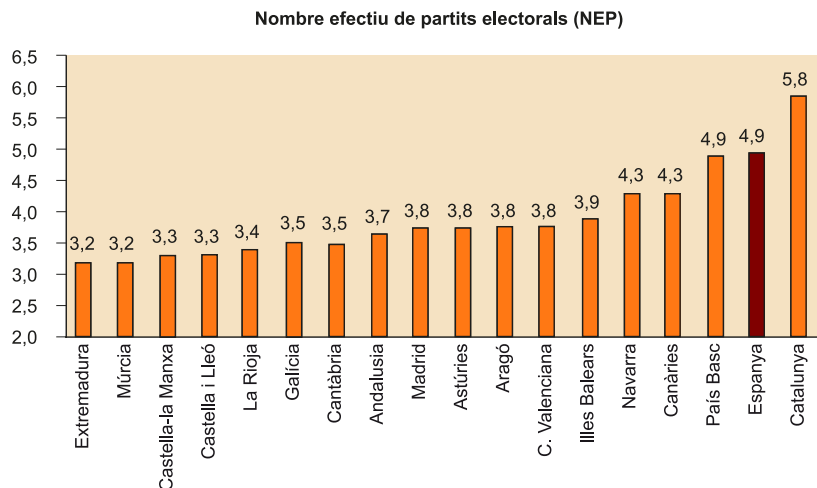
Font: elaboració pròpia a partir de dades del Ministeri de l'Interior.

Taula 5. Càlcul de la fragmentació electoral i nombre efectiu de partits electorals (total Espanya, eleccions generals 2016)

Candidatures	Vots	v_i	v_i^2	
PP	7.941.236	0,333	0,111	
PSOE	5.443.846	0,228	0,052	
PODEMOS-IU-EQUO	3.227.123	0,135	0,018	
ECP	853.102	0,036	0,001	
PODEMOS-COMPROMÍS-EUPV	659.771	0,028	0,001	
PODEMOS-EN MAREA-ANOVA-EU	347.542	0,015	0,000	
C's	3.141.570	0,132	0,017	
ERC-CATSI	632.234	0,026	0,001	
CDC	483.488	0,020	0,000	
EAJ-PNV	287.014	0,012	0,000	
EH Bildu	184.713	0,008	0,000	
CCa-PNC	78.253	0,003	0,000	
D'altres	594.782	0,025	0,001	
Total vots a candidatures	23.874.674		$\sum v_i^2 = 0,202$	$NEP = 1/\sum v_i^2$
			$F = 1 - \sum v_i^2 = 0,798$	$NEP = \frac{1}{(1-F)} = 4,940$

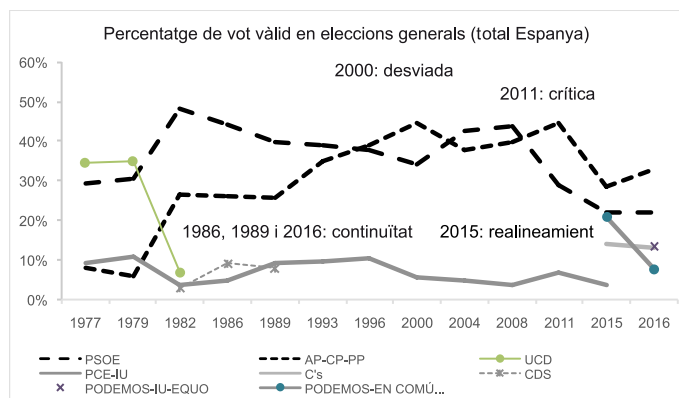
Font: elaboració pròpia a partir de dades del Ministeri de l'Interior.

Gràfic 1. Fragmentació de vot a Espanya per comunitat autònoma (eleccions generals 2016)

Font: elaboració pròpia a partir de dades del Ministeri de l'Interior.

Gràfic 2. Eleccions a Espanya: crítiques, desviades i de continuïtat

Font: elaboració pròpia a partir de dades del Ministeri de l'Interior.

Taula 7. Càlcul de volatilitat electoral

2015	% vots 2011	% vots 2015	Diferència	Diferència
PP	44,63	28,71	-15,9	15,9
PSOE	28,76	22,00	-6,8	6,8
PODEMOS-IU-EQUO	0,00	0,00	0,0	0,0
PODEMOS	0,00	12,69	12,7	12,7
UP-UPeC / IU	6,92	3,68	-3,2	3,2
C's	0,00	13,94	13,9	13,9
ECP	0,00	3,69	3,7	3,7
PODEMOS-COMPRO-MÍS-EUPV	0,51	2,67	2,2	2,2
ERC-CATSI	1,06	2,39	1,3	1,3
DL (CiU)	4,17	2,25	-1,9	1,9

Font: elaboració pròpia a partir de dades del Ministeri de l'Interior.

PODEMOS-EN MAREA-ANO-VA-EU	0,00	1,63	1,6	1,6
EAJ-PNV	1,33	1,20	-0,1	0,1
AMAIUR	1,37	0,00	-1,4	1,4
EH Bildu	0,00	0,87	0,9	0,9
CCa-PNC	0,59	0,32	-0,3	0,3
UPyD	4,70	0,00	-4,7	4,7
FAC	0,41	0,00	-0,4	0,4
GBAI	0,17	0,00	-0,2	0,2
D'altres	5,38	3,96	-0,2	0,2
			Suma =	71,4
			Volatilitat total =	35,7

2016	% vots 2015	% vots 2016	Diferència	Diferència
PP	28,71	33,01	4,3	4,3
PSOE	22,00	22,63	0,6	0,6
PODEMOS-IU-EQUO	0,00	13,42	13,4	13,4
PODEMOS	12,69	0,00	-12,7	-12,7
UP-UPeC	3,68	0,00	-3,7	3,7
C's	13,94	13,06	-0,9	0,9
ECP	3,69	3,55	-0,1	0,1
PODEMOS-COMPRO-MÍS-EUPV	2,67	2,74	0,1	0,1
ERC-CATSI	2,39	2,63	0,2	0,2
CDC (DL)	2,25	2,01	-0,2	0,2
PODEMOS-EN MAREA-ANO-VA-EU	1,63	1,44	-0,2	0,2
EAJ-PNV	1,20	1,19	0,0	0,0
EH Bildu	0,87	0,77	-0,1	0,1
CCa-PNC	0,32	0,33	0,0	0,0
D'altres	3,96	3,22	-0,7	0,7
			Suma =	12,0
			Volatilitat total =	6,0

Font: elaboració pròpia a partir de dades del Ministeri de l'Interior.

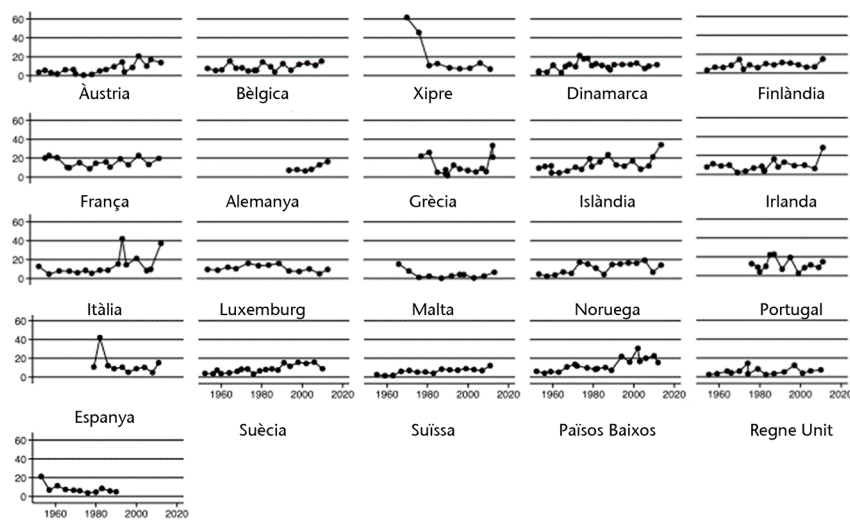
Taula 8. Càlcul de la volatilitat entre blocs esquerra/dreta

2015	% vots 2011	% vots 2015	Diferència	Diferència
Dreta	55,8	46,4	-9,4	9,4
Esquerra	38,8	49,6	10,8	10,8
			Suma =	20,2
			Volatilitat total =	10,1

2016	% vots 2015	% vots 2016	Diferència	Diferència
Dreta	46,4	49,6	3,2	3,2
Esquerra	49,6	47,2	-2,4	2,4
			Suma =	5,6
			Volatilitat total =	2,8

Font: elaboració pròpia a partir de dades del Ministeri de l'Interior.

Gràfic 3. Volatilitat a Europa

Alemanya occidental

Font: Dassonneville i Hooghe (2015).

Taula 9a. Vot el 2015 segons record de vot el 2011 (percentatge sobre total)

2011	2015												Total
	PP	PSOE	Pode-mos	C's	IU (Unidad Popular)	En Comú Podem	Com-pro-mís-Podemos	ERC	Con-ver-gència (DiL)	En Ma-rea	D'altres i en blanc	No va votar	
PP	20,0	1,2	0,8	5,4	0,1	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,6	1,9	30,3
PSOE	0,5	16,9	4,6	2,5	0,6	1,2	1,0	0,2	0,0	0,5	0,6	1,9	30,4

Font: elaboració pròpia a partir de dades de l'estudi 3126 del CIS (postelectoral eleccions generals 2015).

IU (ICV a Catalunya)	0,0	0,2	2,9	0,3	2,4	1,1	0,9	0,0	0,0	0,2	0,1	0,2	8,3
UPyD	0,1	0,1	0,3	1,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	0,1	2,1
ERC	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	0,0	2,3	0,0	0,0	0,0	0,0	2,5
CiU	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,1	0,0	0,3	1,6	0,0	0,3	0,2	2,6
D'altres i en blanc	0,3	0,1	1,0	0,9	0,2	0,1	0,5	0,0	0,0	0,4	3,2	0,5	7,2
No va votar	1,4	1,4	2,1	1,7	0,3	0,9	0,3	0,2	0,1	0,1	0,9	7,1	16,5

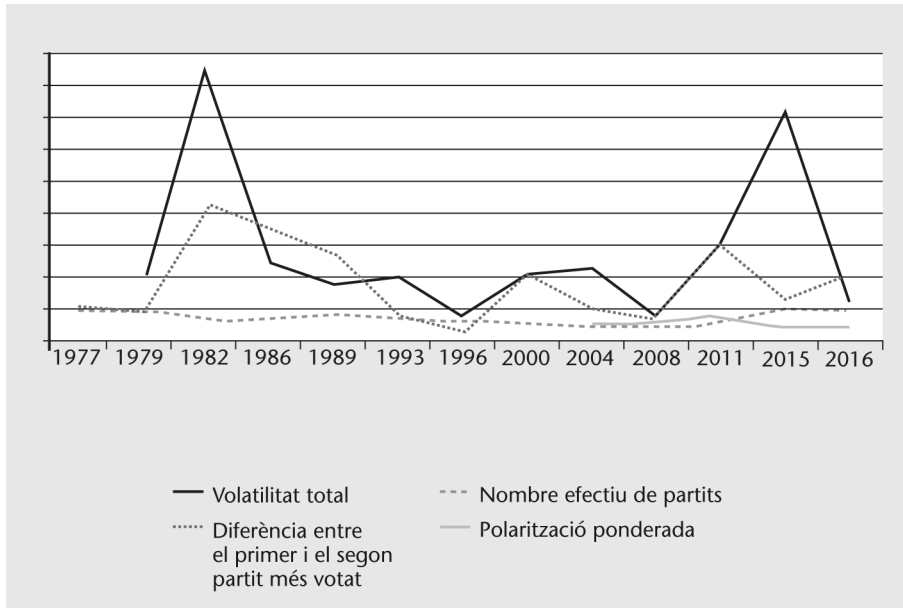
Font: elaboració pròpia a partir de dades de l'estudi 3126 del CIS (postelectoral eleccions generals 2015).

Taula 9b. Vot el 2016 segons record de vot el 2015 (percentatge sobre total)

2015	2016						Total
	PP	PSOE	Unidos Podemos	C's	D'altres i en blanc	No va votar	
PP	19	0,3	0,1	1	0,3	1	22
PSOE	0,4	17	1	1	1	2	22
Podemos	0,1	1	9	0,3	0,4	1	11
C's	2	0,4	0,1	7	0,3	1	10
IU-UP	0,1	1	2	0,2	0,4	0,3	3
D'altres i en blanc	0,1	0,4	0,2	0,2	13	2	16
No va votar	1	1	1	1	1	11	15
No podia votar	0,1	0,1	0,0	0,1	0,2	0,3	1
Total	23	21	12	10	16	18	100

Font: elaboració pròpia a partir de dades de l'estudi 3145 del CIS (postelectoral eleccions generals 2016).

Gràfic 4. Quatre dimensions de la competició en les eleccions generals espanyoles

Font: elaboració pròpia.

